ion drăguşanul

Urmaşii lui Dragoş voievod

Cluj-Napoca, 2024

DRAGOSHŬ VODĂ

Lith. A.Bielz Bukurest.

Interesat de povestea strămoșului unor dragoni polonezi, identificat în Maramureș, istoricul polonez Ludwig Wyrostek, publica, în 1932, la Kracovia, o carte interesantă[1], bazată pe o temeină documentare despre strămoșul/strămoșii nu doar al/ai multor moroșeni, ci și ai câtorva neamuri nobile poloneze, care au păstrat herbul lui Sas, fiul lui Dragoș Voievod, cu rare stilizări ulterioare, de pe vremea când Sas trăia în „terra Maramarosiens”, ulteriot ținutul fiind numit, în loc de „țara”, „comitatus” (p. 1), cu castelul la Giulafalva, deci la Giulești, acolo unde avea să fie atacat, în două rânduri, de clanurile de românii ai lui Bogdan din Cuhea.

„Din mai multe documente contemporane”, în special cele publicate de Mihályi[2], dar şi pe cronici şi istorii maghiare semnate de Ioan de Kükülló (de Târnave), Petrovay, care reconstituie cursul acestui conflict, în termeni generali, „reiese că principalul lider și, fără îndoială, și inițiatorul rebeliunii, a fost Bogdan, atunci voievodul de Maramureș. Prima incursiune armată a avut loc în iarna anului 1342/1343,

---

[1] Wyrostek, Ludwig, *Ród Dragów-Sasów / Na Węgrzech i Rusi Halickiej* (Casa Sas, fiul lui Dragoș, în Ungaria și în Haliciul Ruteniei), Kraków 1932

[2] Mihalyi, Joan, de Apşa, *Istoria Comitatului Maramureş / Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV*, Tomul I, Maramureş-Sziget, 1900

și a fost probabil legată de moartea regelui Carol Robert. Descrierea conflictului arată că acesta nu a adus o soluţie decisivă, ci a fost mai degrabă un test de măsurare a forţei fracţiunilor valaho-maghiare din Maramureş. Familiile tribale mai influente nu au susținut încercările lui Bogdan, așa cum se poate vedea din plângerea adusă în fața regelui împotriva voievodului Crăciun din Biłka (Bileag, viitorul întemeietor al așezării Piatra Neamț, numită inițial Piatra lui Crăciun – n. N.). Atacul s-a soldat cu pierderea funcției de șef al rebelilor, dar acest pas a fost mai degrabă o presiune morală din partea regelui, deoarece alegerea și înlăturarea șefului depindeau, în mod esențial, de poziția întregii (communitas) populații valahe.

După ce s-a înfățișat regelui, Bogdan a continuat să pregătească terenul pentru o confruntare generală cu regele și susținătorii săi. A doua fază a luptei a avut loc la sfârșitul anului 1348 sau la începutul anului următor. Fostul voievod (cel mai mic rang nobiliar maghiar – n. n) de Maramureș a adunat familii favorabile lui și a atacat mai întâi centrele adversarilor săi politici. Unul dintre nepoții săi, Stefan Jugowicz (Iuga, nepotul lui Bogdan – n.n.), a atacat, cu trupele cunoscuta casă a neamului Drago-Gyula din Gyulafalva și a distrus complet moșia și toate bunurile acestora" (7).

Regele Ludovic a ordonat cercetări, care au fost făcute de un trimis regal, în următoarele zile. Atacul, finalizat cu prăzi mari, s-a petrecut între data depunerii plângerii, de către Dragoșizi (15 septem-

brie 1349) și procesul regal (21 septembrie), „cel mai probabil la începutul sau la mijlocul lunii august”, folosul lui Bogdan fiind deplina autoritate asupra neamurilor valahe din Maramureș (p. 8), cu excepția unora dintre neamurile sale, doi dintre nepoții săi, Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga, refuzând să-l urmeze în Moldova, dar luând în stăpânire Cuhea, cu iertare și înputernicire regală în anii 1353-1360. Practic, după 1349 și după trecerea maramureșenilor lui Bogdan dincolo Carpați, unde trupele maghiare ocupaseră un contrafort moldovean, răzmerițele valahe în Maramureș încetează definitiv. Deci, „istoricii situează originile Moldovei în perioada 1342-1360”, atunci când „acţiunea lui Bogdan a căpătat notorietate nu prin regruparea unui număr mare de oameni, ci prin nerecunoaşterea autorităţii maghiare”, deşi „în literatura politică română, mai ales în lucrările lui Bogdan și Hurmuzaki, existența unei Moldove independente începe în anii 1359-1360” (p. 8), iar „la baza acestui calcul se află actul regelui Ludovic din 1360, care atinge și momente politice de la granița Maramueş-Moldova. Diploma se referă la acordarea mai multor sate lui Drag, moștenitorul Gyulafalvei, pentru serviciile prestate Coroanei în timpul tulburărilor din Moldova”. „Pentru a afla despre natura și amploarea evenimentelor moldovenești din acea perioadă, ar trebui să ne referim şi la sursele poloneze, care le prezintă într-o lumină mai înțeleasă. Długosz a scris, în istoria noastră, ştiri despre expediţia cavalerilor polonezi în Moldova, în 1359. Continuă, spunând că, la vremea aceea, voievodul Ştefan, izgonit din Moldova de fratele său mai mic, Petru, a venit la curtea regelui Cazimir şi i-a cerut regelui ajutor pentru

recâştigarea tronului, promiţând că va întoarce ţara sub protecţia şi autoritatea poloneză. Expediția a avut succes, dar s-a încheiat cu eșec, deoarece cavalerii au fost ținți în ambuscadă, iar unii dintre ei au căzut pe câmpul de luptă, în timp ce alții au fost luați prizonieri. Printre prizonieri, a fost unul dintre strămoșii familiei Oleśnicki, cu care Długosz a fost în relații apropiate. Intriga poveștii a fost, fără îndoială, extrasă din tradiția vie a familiei. Trebuie adăugat că cercetările istorice mai recente acceptă expediția ca un fapt dovedit" (p. 9).

„Comparând informaţiile lui Długosz cu conținutul documentului din 1360, ajungem la concluzia că ambele mențiuni se referă la unul și același eveniment. Descrierea amplă a istoricului nostru ne permite să înţelegem relațiile interne ale Moldovei, după moartea primului voievod, cel mai probabil Bogdan, pe care îl numește Ștefan. În lupta pentru tron, Petru a câștigat avantaj datorită sprijinului „Hungarorum provincialum"; acest termen trebuie înțeles ca vlahii vecini, deoarece puținele așezări maghiare de la granițele de răsărit nu au avut o influență semnificativă asupra mersului evenimentelor. Intervenția lui Drag, care a convins mulțimile șovăitoare de lângă Petru, a decis asupra influenței maghiare în Moldova. Restabilirea suveranității, care s-a pierdut, cu câțiva ani în urmă, a corespuns „restaurării" pământului moldovenesc („in restauracione terrae nostrae Moldavanae"). Prin urmare, actul din 1360 este o mărturie a primelor lupte, mai târziu frecvente și de obicei cumplite pentru influență" (p. 10).

Bogdan I Întemeieturul, imaginat de Kogălniceanu

„Deși revolta moldovenească a fost opera unei mari părți a vlahilor marmureșeni, ea nu a provocat schimbări majore în fizionomia așezărilor de pe Tisa Superioară. După plecarea adepților lui Bogdan dincolo de Carpați, observăm și acum predominarea acestui element românesc atât în partea de sud-est, unde a format masa cea mai compactă și uniformă, cât și în părțile de nord și nord-vest ale văii. Familiile valahe loiale regelui au crescut în bogăție și importanță în timpul tulburărilor; printre altele,

centrul Gyulafalva era proeminent, moștenind alternativ numele Gyula și Drag, iar Jan Jugowicz (Iuga), moștenitorul titlului și moșiilor unchiului său, s-a remarcat. Curând, la orizontul Maramureşului a apărut o altă familie, remarcată în lupta împotriva lui Bogdan, care a eclipsat, în scurt timp, cuiburile cetăţii cu splendoarea şi importanţa ei. Această familie a condus Moldova în numele Ungariei până la lovitura politică. În literatura istorică se numește „Dragöw-Sasöw" (Sas, fiul lui Dragoş)".

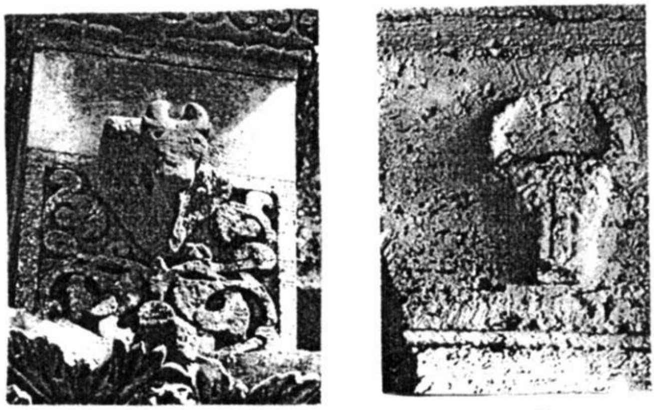
Până la sfârşitul secolului al XV, în Maramureşul dominat de disputa supremaţiei între neamurile voievozilor Dragoş şi Bogdan, teritoriile şi obştile valahe treceau, încet, în mâinile urmaşilor lui Dragoş. Trebuie presizat că „voievod" însemna, în Transilvania, inclusiv în Maramureş, cel mai mic rang nobiliar maghiar, acordat căpeteniei câtorva sate; sensul diferă de cel din Moldova, unde au fost preluate semnificaţiile bizantine ale titlului de voievod. Şi totuşi, în ciuda puţinătăţii surselor oficiale, actul regal din 1365, coroborat celui din 1360, schiţează destul de clar un tablou al frământărilor politice de atunci.

Se ştie că la descălecatul lui Bogdan voievod în Moldova, marca aceasta de dincolo de Carpaţi se afla în stăpânirea voievodului Sas. „La acea vreme, moșia sa includea fii, rude, socri și numeroși servitori, care alcătuiau un centru familial semnificativ și bine dotat. Deoarece atacul a fost îndreptat în primul rând împotriva reprezentantului autorităților maghiare, pe care Bogdan îl ura, familia a fost apăra-

tă sub conducerea fiului lui Sas, Balc. După multe atacuri din partea atacatorilor, mai puternici numeric, rândurile apărătorilor s-au rărit și, în cele din urmă, aceştia au cedat. Multe dintre rudele și membrii neamului lui Sas au rămas pe câmpul de luptă, iar el însuși a fost luat prizonier; numai Balc, acoperit de răni, a supraviețuit şi, spărgând încercuirea, a scăpat în Ungaria. Întinsele moșii ale neamului lui Sas au căzut în stăpânirea lui Bogdan. Drept recunoaștere a meritelor considerabile ale familiei lui Sas, în special ale lui Balc însuși, regele maghiar i-a i-a întărit satele Jood, Kis Bocsko, Felsó Visso, Moisciu, Borsa și Felsó Szeliste (Super Sieliszcze), în prezenţa fraţilor săi vitregi, Drag, Dragomir și Ștefan" (pp. 11, 12).

Practic, prin actul regal din 1365, familia urmaşilor lui Dragoş-Sas intră în istorie, cu o genealogie incertă, în care „primul fondator neîndoielnic este Sas, iar alături de el sunt fii: Balk, Drag, Dragomir, dintr-o căsătorie, iar Ştefan din alta" (p. 12). O expresie din textul actului regal, „fratrum proximorum", deci „fraţi vitregi", sugerează mai multe căsătorii ale lui Dragoş, dacă nu cumva expresia este consecinţa dreptul senioral al primei nopţi, care se practica în toată Europa, ba şi în Moldova de mai târziu, în care Bogdan-Vlad, fiul legitim al lui Ştefan cel Mare, era „fratrum proximorum" cu Petru Rareş, făcut cu o hangiță de prin Hârlău.

„Potrivit cronicilor valahe, dintre care cele mai vechi au fost scrise abia la începutul secolului al XVI-lea, tatăl lui Sas a fost Dragoş, întemeietorul statului moldovenesc.

1 2

Fig. 6. Reliefuri selgiukide cu cap de taur din faţă: 1 — Diyarbakır, moscheea mare, sec. XII (după J.-P. Roux, Syria, 57, 1980, p. 309, fig. 4); 2 — Çardakhan, Denizli, anul 1230 (după G. Öney, Belleten, 34, 1970, 133, fig. 28).

El a fost primul care a traversat Carpații, în urmărirea bourului (în realitate, comitele secuilor, Andrei Lackffy, care îl avea printre căpetenii şi pe Dragoş, pornise pe urmele tătarilor mârzacului cu trei tuiuri de la Orheiul Vechi, numit pe atunci Şehr al-Cedid, Kutlu-Buga, adică Bourul Norocos, al căror herb era taurul, văzut din lateral, conduşi de cumnatul lui Kutlu-Buga, Atlamâş, mârzacul tătarilor dobrogeni şi soţul lui Mury, care avea să fie prins şi spânzurat, deci supus unei morţi ruşinoase; Bourul Norocos, însoţit de fratele lui de vitejie, Bogdan, care va avea ca herb semnul zodiacal islamic pentru Taur, deci Bourul văzut din faţă, tocmai luptau cu lituanienii, la Sylnie Cody; inelul-pecete cu bourul şi cu inscripţia în arabă „Alah”, dovadă a provenienţei, a fost aflat de arheologi în mormântul de la Bogdania din Rădăuţi – n. n.), iar pe locul în care animalul a fost ucis, a întemeiat o așezare (Boureni sau Boura,

lângă Gura Humorului – n. n.), pentru nou-veniții maramureşeni. Cronicarii români plasează acest eveniment între anii 1351-1359, în timp ce domnia lui Dragoş a durat 2 ani, a lui Sas 4 ani, iar a lui Bogdan alţi 4 ani…

Cercetările istorice mai recente acceptă și existența lui Dragoş. Legăturile lui de familie, stabilite ulterior, totuși iau direcții destul de puțin probabile, așa că le vom aminti în termeni generali; istoricul maghiar Petrovay merge cel mai departe în speculațiile sale, pentru că creează o complicată dinastie de voievozi și plasează în ea toate personalitățile marcante ale lumii valahe. Dragoş este trecut acolo ca rudă cu Basarab și frate cu Mikula, din care descendea Bogdan (Micula sau Mic Crai venise în Moldova înainte de Bogdan, stabilindu-se în nordul Câmpului lui Dragoş, formaţiune prestatală, care începea de prin părţile Bacăului şi se sfârşea pe malul drept al apei Moldovei – n. n.). Iorga și Mihályi văd conexiuni similare, deși mai puțin specifice. În lucrarea istoricului polonez Al. Czotowski, despre începuturile Moldovei, strămoșul Sas a fost identificat cu fondatorul unei familii separate din Gyulafalva, care nu avea nici o legătură cu voievodul Dragoş" (pp. 12, 13).

Istoriografia română l-a presupus pe Sas drept fiul lui Dragoş, datorită unei susţineri a lui Mihalyi privitoare la faptul că „familiile româneşti au adoptat principiul moştenirii anumitor nume, iar din moment ce vedem numele Drag printre urmaşii

lui Sas, avem dovezi în favoarea acestei ipoteze" (p. 13).

Şi totuşi, cele mai credibile mărturii vechi, au fost descoperite de istoricul Wagner[3] în arhiva mănăstirii Lelesz, de pe Tisa, mănăstire menţionată drept „locus credibilis", datorită numeroaselor documente păstrate, despre urmaşii voievodului maramureşean Sas.

Într-un înscris regal din 1373, urmaşii lui Sas, „magistri" şi viitorii sfetnici regali Balc, Drag şi Ioan, dar nu şi Dragomir şi Ştefan, primesc încă patru aşezări, Bocsko, Fejeregyhaza, Taraczkóz și Bustyahaza, iar presupunerile istoricilor deduc, din contextul acestei moşteniri, că Sas ar fi murit între anii 1365-1373, cel mai probabil în anul 1373, când titlul de „comes" (comite), deci de cel mai înalt oficial regal, îi este acordat lui Balc, puterea fiind împărţită, din anul următor, 1378, împreună cu fratele său vitreg Drag, amândoi fiind menţionaţi drept „jupâni ai Maramureşului şi Satmarului". Un alt document, din 1384, menţionează întărirea vechilor privilegii de către Maria, fiica regelui Ludovic, care invocă „meritele lui Drag și ale lui Ioan în expediția rusă. Potrivit reginei, ambii frați au dat dovadă de un curaj extraordinar și de o mare prudență în luptele împotriva lituanienilor. În timpul unor bătălii, au luat prizonier pe căpitanul oştilor lui Prezkoy, au capturat

---

[3] *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, quae jam interciderunt,* Decades I-IV. Posonii, Pestini et Lipsiae 1802. Historja Dragfi de Belthek, dec. III, s. 24-32.

stindardul lituanian, și au luat o pradă abundentă inamicului. Drag s-a întors acasă cu multe cicatrici pe față”. În anul 1387, „Ivan, supranumit Olachus, a fost recompensat de regele Sigismund de Luxemburg cu moșiile Iza și Also Apsa, în Maramureș. Potrivit documentului, Ivan el este fiul unui anume Dragomir și al surorii vitrege a lui Balec și Drag… Tatăl lui Ivan, Dragomir, a avut şi un alt fiu, Tatomir, care a căzut lângă Bełz, în 1377” (p. 15), Dragomir fiind răpus „în timpul asediului de la Bodonium (Vidin), pe Dunăre, în 1365” (p. 16).

Dragomir şi cu neamurile lui au întemeiat satul maramureşean Dragomireşti, aproape de Cuhea, Vişeu şi Moisei, din spiţa lui trăgându-se şi o puzderie de săteni de pe acele locuri din zilele noastre.

Înainte de a păşi mai departe, pe urma mărturiilor polono-maghiare, este obligatoriu un scurt popas pe teritoriul legendelor valahe, acolo unde încă mai stăpânea Zeiţa Vetrei sau Mama Terra, pe care „tradiţia” o numise Uţa, ea fiind încă spiritul locului, care-şi avea chilia în Oloveţ (Volovăţ).

În 1334, Dragoş voievod şi oştenii lui, venind din Maramureş, ajunseseră la un plai, pe care se şi află rădăcinile legendei sale, relatată în mai multe variante. „Şi plaiul, despre care ni-e vorba, avea, la intrarea sa în munţii Bucovinei, două braţe: unul care începea la orăşelul Solca şi se urca, în sus, la Pietrele Muierilor, şi da în Sihliţă, de unde da în Târşiciori şi, apoi, ieşea în Poiana Mărului; iar celălalt braţ se începea de la satul Marginea, trecea, în sus, pe pârâul

Şoarecului, până spre Pietrele Muierilor, da în Târşiciori şi, de aicea, ieşea, ca şi cel dintâi, în Poiana Mărului.

Din Poiana Mărului cobora în Craci, unde se întâlneşte Pârâul Poienii Mărului cu al Smidovaticului. De aicea, a apucat în jos, pe apa Dragoşei, a mers până în Zăvoaiele din Mijloc şi-a ieşit în Câmpul Dragoşei, iar de aicea a apucat, mai departe, pe Câmpul Dragoşei, alături cu Dragoşa, până cam spre revărsarea Dragoşei în Moldoviţa.

De la Gura Dragoşei, a făcut în sus, pe malul stâng al Moldoviţei, până pe locul unde se află satul de azi Vatra Moldoviţei. De aicea, ieşea la oraşul de azi Câmpulung, de unde ducea, apoi, pe la Piatra Străjii, până ce da pe locul unde se află satul Pojorâta. De la Pojorâta, începând în sus, ducea, apoi, mai departe, tot cam peste vârful munţilor, adică până la Piatra Sterpariului, nu departe de satul de astăzi Ciocăneşti.

De aicea, se desfăcea, iarăşi, în două braţe, un braţ, de la Ciocăneşti, trecând apa Bistriţei, apuca muntele Suhard şi, de aicea, ducea tot pe Suhard, până aproape de Poiana Coşnei, nu departe de satul Coşna, apoi pe muntele Cucureasa, de unde scobora spre Rogna Nouă, în Ardeal, iar altul, de la Piatra Sterpariului, în dreapta, peste alte culmi de munţi, ducea în Maramureş"[4]… „Ajungând la Gura Drago-

[4] MARIAN, SIMION FLOREA, *Plaiul Tătarilor*, în *Tradiţii poporane române din Bucovina,* Imprimeria Statului, Bucureşti, 1895, pp. 236, 237

şinului, apucară, pe malul Suceviţei, în jos, şi nu steteră mai mult locului, până nu ajunseră în marginea despre răsărit a munţilor, adică pe locul unde se află, în timpul de faţă, satul Marginea. Aice, steteră iarăşi locului şi poposiră”[5].

Traseul bucovinean al campaniei lui Dragoş voievod, descris de legendă, mărturiseşte că „Dragoş Vodă şi tovarăşii săi, vrând-nevrând, cutreierară, mai multe zile de-a rândul, cei mai înalţi munţi dinspre Maramureş, precum Bratila, Fluturica, Iedul, Ţapul, Lucina, Tătarca, Opcioara, Dârmoxa, Dadul, Mănăila, Lefele, Senatorii, Orata, Botoşul Mare, Botuşul Mic („botuş” înseamnă locul în care se pasc oile „botee”, adică sterpe, „botuşanii fiind păstorii turmelor de cârlani şi oi sterpe – n.n.), Runcul şi Runculeţul”, întâlnind un „Săhastru cucernic, care ieşi din desişul unei păduri” de pe Obcina Mestecănişului.

„Ajungând la Gura Boului, care trece alături cu munţii Senatoriul şi cu Runcul Boului şi se varsă în Moldoviţa, trecură în iastalaltă parte şi apucară, apoi, pe ţărmul stâng al Moldoviţei, în jos, şi merseră până la Gura Dragoşei, care curge din munţii dinspre răsărit şi se revarsă, în dreptul muntelui Scăuelele, asemenea în Moldoviţa. Aice, văzând ei că, dacă s-ar duce mai departe, la vale, ar merge mai mult spre amiazi şi nu, după cum le-a fost spus Sihastrul, spre răsărit, stătură locului, se odihniră puţin şi, apoi, după

---

[5] Marian, Simeon Florea, *Dragoş Vodă*, în *Tradiţii poporane din Bucovina*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1895, p. 40 şi urm.

ce dete locului acestuia numele de Popasul lui Dragoş, apucară pe pârâul la care au fost ajuns, în sus, şi, în mai puţin de trei pătrări de oră, ajunseră într-o câmpie largă şi frumoasă”, unde au făcut o întăritură de lemn, pietre şi pământ („lagăr”, cum zice Simion Florea Marian), numind locul Câmpul lui Dragoş (locurile din vecinătate, cercetate de Dragoş: Macrişul, Bâtca Macrişului, Bobeica Frumosului, Runcul Frumosului, Smidovaticul, Fusa, Lupoaia, Cucureasa şi Arşiţa Tanului, cu precizarea că „bâtcă” înseamnă deal rotund, „runc” – deal despădurit, iar „smidă” – deal despădurit, dar copleşit de târşuri de brad).

„A doua zi, apucară pe apa Moldoviţei, în sus, şi, trecând pe locul unde astăzi se află Vatra Moldoviţei (…) merseră până aproape de obârşia Moldoviţei, adică până nu departe de Argel, şi cercetară dealurile, munţii şi văile care se-ntind de-a dreapta şi de-a stânga acestui râu, precum Ionul, Ciocanul, Dămăcuşa, Valcanul, Bouleţul, Măgura, Strigoiul, Pietrosul, Făgeţelul…

A treia zi apucară, pe apa Moldoviţei, la vale, merse până pe locul unde se află, astăzi, satul Frumosul şi începură a cutreiera dealurile şi munţii de prin împrejurimea acestuia, până spre Poiana Mărului, precum Arşicioara, Hâga, Arsura, Comarnicul, Rotunda, Dealul Bradului şi Dealul Mărului”.

Pe Bobeica, Dragoş avea să întâlnească un ceambul tătăresc („bourul” legendar şi se va vedea, la momentul potrivit, de ce descifrăm în bour un corp

de oaste tătăresc), pe care îl urmăreşte prin munţi, până aproape de Gura Humorului de astăzi, bătălia victorioasă dându-se pe câmpul larg al apei Humorului, pe locul care avea să se numească Bouri sau Boura, astăzi cartier nordic al oraşului Gura Humorului.

După victoria împotriva tătarilor lui Kutlu-Buga (Bourul Norocos), conduşi în luptă de mârzacul dobrogean Atlamâş, care avea să fie ucis în luptă, Dragoş Vodă a revenit, pe Dragoşa, la Poiana Mărului.

„De aice, cârmind spre miezul-nopţii, se duseră mai departe, până ce se apropiară de munţii de pe malul drept al Suceviţei (care, pe atunci, după cum se va vedea, se numea Voloh-văţul, adică Românul).

Aice, dând iarăşi de-un pârâu, care se revarsă în Suceviţa şi fiind foarte obosiţi de drum, se opriră într-o prelucă de pe malul acestui pârâu, se odihniră puţin şi, după aceea, porniră, iarăşi, mai departe, la vale, pe pârâul acesta, care, de când a poposit Dragoş şi cu oamenii săi lângă dânsul, s-a numit şi se mai numeşte încă şi astăzi Dragoşinul, iar muntele, pe lângă care curge acest pârâu, Piciorul şi Dealul Dragoşinului.

Ajungând la Gura Dragoşinului, apucară pe malul Suceviţei, în jos, şi nu steteră mai mult locului, până nu ajunseră la marginea dinspre răsărit a munţilor, adică pe locul unde se află, în timpul de faţă, satul Marginea.

Aici steteră iarăşi locului şi poposiră”[6].

Apoi, „s-a pornit la iscoadă, nu ajunse departe şi dete de-o prelucă, răsfăţată şi împrejurată de tot felul de pomi. Iar în mijlocul prelucei aceleia erau nişte pietre frumoase, cu tot felul de scrisori şi împestrituri pe dânsele, şi-ntre pietrele acelea se afla o colibioară.

Căpitanul nostru, cum zări colibioara, se şi apropie de dânsa şi intră înăuntru, ca să vadă de este cineva întrînsa ori e părăsită şi deşartă. Şi cum intră înăuntru, dete de-o bătrână, care sta înaintea icoanei Maicii Domnului şi se ruga. Uimit de ceea ce văzuse, se opri, deodată, locului, neştiind ce să înceapă: să înainteze mai aproape şi să vorbească cu dânsa ori să aştepte până-şi va sfârşi rugăciunea.

Dară bătrâna, cum simţi că a intrat cineva la dânsa, de-a una îşi întoarse capul, ca să vadă cine-i, şi, cum dete cu ochii de dânsul, se şi ridică în picioare şi, întorcându-se cu faţa către el, începu a spune, cu de-a măruntul: cine şi de unde este el, cu cine şi cum a venit până acolo şi că ea îi aşteaptă, acum, de mult să vie. Iară după ce-i spuse toate acestea, îl rugă ca s-o ducă îndată la Dragoş.

Căpitanul, mirându-se de celea ce le văzu şi auzi, crezu, la început, că se află înaintea unei vedenii şi, de aceea, nici nu mai cuteză a o întreba de unde

---

[6] Marian, Simeon Florea, *Dragoş Vodă*, în *Tradiţii poporane din Bucovina*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1895, p. 40 şi urm.

vine ea acolo, cine este şi cum se cheamă, ci o duse, îndată, la Dragoş.

Dragoş Vodă, cum o văzu, se miră şi el ca şi căpitanul ce-o aduse de unde a răsărit, deodată, femeia aceasta. Apoi o întrebă cum se cheamă, cine este şi de unde vine, să locuiască în acele locuri singuratice.

– Numele meu e Uţa!, răspunse bătrâna. Sunt născută în munţii Bradului şi-s fecioară de când trăiesc. Părinţii mei au fost boieri de neam, dar răutăţile şi nestatorniciile timpului m-au făcut să părăsesc lumea încă din tinereţe şi să trăiesc aice singură, în rugăciuni, că doară s-a îndura bunul Dumnezeu şi ne-a mântui de liftele cele spurcate şi rele. Pe tine, Doamne, te ştiu cine eşti; ştiu de ce ţi-ai părăsit ţara şi moşia strămoşească şi de-aceea vin, acuma, să-ţi spun, în numele Domnului ce m-a trimis, că te aşteaptă mare mărire. În scurtă vreme, ai să ajungi Domn şi stăpânitor peste întreaga ţară în care ai intrat şi neamul tău are să fie mare şi vestit, şi numele lui nu se va şterge niciodată, cât timp va mai fi urmă de creştin în ţara noastră. Deci, locul pe care ţi-ai pus piciorul, când ai ieşit din ţara părintească, să nu-l mai părăseşti, ci să-l cuprinzi şi să-l stăpâneşti, că nime n-are să ţi se poată pune împotrivă!

Şi cum rosti bătrâna cuvintele acestea, un nor negru, cu fulgere şi tunete, o cuprinse şi, cât ai clipi din ochi, se făcu nevăzută şi, de-atunci, încoace, nime nu i-a mai dat de urmă, nime n-a mai văzut-o,

măcar că Dragoş Vodă puse oameni anume ca s-o caute în toate părţile.

Şi era femeia aceea în vârstă cam de o sută de ani, la faţă cam slută şi urâtă, la privire însă blândă, şi cine-a văzut-o i se părea că vede o minune înaintea sa.

Şi mai stând Dragoş Vodă, cât timp va mai fi stat (Grigore Ureche susţine, în baza erorilor cronicarilor poloni, că domnia lui Dragoş ar fi început nu în 1335, ci în „leatul 6867 (1359), când au stătut domn Dragoş vodă… au domnit doi ani, apoi au murit" – n.n.), după întâlnirea şi vorbirea ce-a avut-o cu bătrâna Uţa, pe locul unde şi-a fost aşezat el lagărul din urmă, cercetând toată ţara în care a intrat în lungiş şi-n curmeziş. Iară după ce s-a încredinţat că e mai mult deşartă decât împoporată, dar foarte întinsă, frumoasă şi mănoasă fiind, pe lângă aceasta încă şi împănată cu tot felul de păduri şi codri, dumbrăvi şi rediuri, şi adăpată cu o mulţime de râuri şi pâraie cu apă limpede ca lacrima şi pline cu tot felul de peşti, s-a hotărât ca să se pue luntre şi punte s-o cuprindă toată, şi-apoi să se facă el Domnitor şi stăpânitor peste dânsa. Dar fiindcă el a fost venit, de astă dată, numai ca s-o iscodească şi avea numai foarte puţini oameni cu dânsul, de-aceea, ca să aibă cu cine o cuprinde şi stăpâni, cum a iscodit-o de-ajuns, s-a întors îndărăpt în ţara sa, în Maramureş, şi a prins a îndemna pre supuşii săi şi pre alţi Români ca să vie şi ei cu dânsul.

Şi nu mult după aceasta, iată că s-au şi ridicat mai mulţi boieri şi popor de rând şi s-au pornit cu toţii şi au venit ca să se aşeze de istalaltă parte de munţi, în ţara cea nouă, adică în Moldova, căci aşa s-a numit ţara aceasta după ce a cuprins-o Dragoş.

Şi de astă dată Dragoş Vodă şi cei ce au venit cu dânsul nu porniră de-acasă în chip de vânătoare, ca-ntâia oară, ci ei luară şi toată averea lor cu dânşii şi ţinură calea drept spre locul unde a stătut Dragoş Vodă de vorbă cu Uţa.

Şi după ce au sosit şi au descălicat pe locul acela, a pus Dragoş Vodă să facă o întăritură pe dânsul, adică o cetăţuie, ca, la timp de rebelie, de mare cumpănă şi nevoie, să aibă unde a se retrage şi de unde a se apăra împotriva duşmanilor.

Şi-au făcut o întăritură cu cinci şanţuri, din sus de satul de astăzi Volovăţ, şi anume sub poalele dealului Arşiţa (deci, înspre Marginea – n.n.). Şi întăritura aceea, ale cărei urme de ziduri se mai pot vedea încă şi astăzi, s-a numit Fortăreţ".

Există, în legendă, un amestec de fapte ale lui Dragoş şi ale lui Bogdan, Bogdan Cuhea fiind, în fond, descălecătorul real, dar asimilat de mitul lui Dragoş din Bedeu. Chiar şi cronicarul Grigore Ureche preia această legendă, înveşnicind-o („şi noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă… de păstorii nemeriţi, că umblând păstorii de la Ardeal, ce să chiamă Maramoroş, în munţi, cu dobitoacile, au dat de o hiară, ce să chiamă buor, şi, după multă

goană ce o au gonit-o prin munţi cu dulăi, o au scos la şesul apei Moldovei. Acolea fiind şi hiara obosită, au ucis-o, la locul unde să chiamă acum Buorenii, daca s-au discălicat sat. Şi hierul ţării sau pecetea cap de buor să însemnează. Şi căţeaoa cu care au gonit fiara aceia au crăpat, pre care o au chiemat-o Molda, iară apei de pre numele căţelii Moldii i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajijdirea şi ţării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova"), legenda cunoscută, deci, reprezintă un mit ulterior lui Grigore Ureche, care a scris despre vremurile vechi nu în baza unei tradiţii orale moldoveneşti, ci sugestionându-se, pe fond mitologic valah, cu unele informaţii aproximative, preluate din cronici polone.

În realitate, Moldova are un singur Descălecat, cel din 1359-1365 (1349-1365, după alte surse şi, în special, după cele germane), săvârşit de Bogdan, voievodul maramureşean din Cuhea, Ieud, Bocicoel, cele două Vişeie, Moisei, Borşa şi cele două Selişte, sate care, în 2 februarie 1365, aveau să fie confiscate, de Ludovic al Ungariei, „de la voievodul Bogdan şi fiii săi, necredincioşi înveteraţi ai noştri, pentru blestemata lor vină de necredinţă… care… plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră ţară moldovenească, uneltesc să o păstreze spre paguba noastră"[7].

Bogdan, frate de vitejie cu Kutlu Buga (Bourul Norocos), avea să îi izgonească pe unguri peste munţi, cu sprijinul Hanului Hoardei de Aur, care a numit noua ţară Bogdania, nume păstrat, peste

---

[7] AŞSP a RSR, *Documenta Romaniae Historica,* I, pag. 89

vremuri, în toate documentele islamice, încredințându-i, printr-un inel, descoperit în necropola de la Rădăuţi, şi pecetea cu semnul zodiacal islamic pentru „Stâlpul Bourului”, precum şi cu numele lui Alah, scris în arabă, şi asta din pricină că el, hanul, avea ca însemn heraldic bourul văzut din lateral (cum se poate vedea pe monedele de cupru, bătute de el la Orheiul Nou sau Şehr al-cedid), stema Bogdaniei aflându-se cioplită, în secolul al XII-lea, ca relief selgiucid pe moscheea de la Diyarbakir[8] şi, din anul 1230, pe moscheea de la Cardakhan, Denizli[9].

Cât despre toponimul Moldova, el are o rădăcină celtică („mulda” înseamnă „vale însorită”; în 1290, deci cu peste 50 de ani înainte de povestea lui Dragoş, cancelaria polonă înregistra pe un Alexandru Moldaowicz, deci Moloveanul, care îşi dorea, pentru „câmpul” lui din Moldova, statutul de vasal al regelui polonez), multe dintre toponimele noastre având aceeaşi provenienţă (Cerna şi toate variantele vin de la Cernunos, de la Cerul Îndepărtat, cel întunecat, din care „cerne” zăpada, simbolul lui mitic şi, parţial idolatru, fiind Capricornul, cu datina Cerbului, deci a morţii şi a învierii Timpului).

Încă din primele pagini ale studiului său istorico-genealogic, bazat pe o amplă documentare, istoricul polonez Ludwig Wyrostek[10] susţinea că, „la

---

[8] ROUX, J. P., *Syria*, Paris, 1980, pag. 309, fig. 4
[9] ONEY, G., *Belleten*, 1970, pag. 133, fig. 28
[10] Wyrostek, Ludwig, *Ród Dragów-Sasów / Na Węgrzech i Rusi Halickiej* (Casa Sas, fiul lui Dragoș, în Ungaria și în Haliciul Ruteniei), Kraków 1932

sfârșitul secolului al XIII-lea”, începea, în Maramureş, colonizarea cu valahi (wołosi) „un epilog tardiv al acestui fenomen istoric” (p. 3), menţionat, pentru prima dată, dar fără amănunte, în 1299, când se disputau, în Transilvania, jurisdicţiile bisericeşti, „care avea să determine atât grija pentru sufletele credincioșilor, cât și creșterea veniturilor bisericești”, în condiţiile în care „coloniştii valahi aparţineau Bisericii Occidentale”. Informaţia aceasta îşi are importanţa ei, pentru că face trimitere, indirect, la teritoriul de unde ar fi putut veni aceşti colonişti.

În „tradiţia” (legenda) lui Dragoş voievod, pe care Ludwig Wyrostek o cunoştea foarte bine, se vorbeşte de un Iaţcu, de peste munţi, de la Voitin, venit acolo din sudul Poloniei, pe care Dragoş îl trimite să aducă de acolo cât mai mulţi oameni. Dacă luăm în calcul şi documentele bizantine, care vorbeau, cu peste un secol în urmă, despre numeroşii valahi care trăiau în sudul Poloniei, ne putem autosugestiona asupra unei colonizări a Maramureşului cu populaţii româneşti de acolo sau dintr-un spaţiu european mult mai larg, pe care îl delimitează nişte misterioase cruci de piatră, de formă humanoidă, care induc sugestia unei religii precreştine dominată de cultul menhirului (piatra căzută din cer), pietre care, prin anii 1980, aveau să provoace o aprigă dispută printre istoricii polonezi, care se poziţionaseră fie de partea teoriei „Cruci misterioase de piatră” (Tajemnicze kamienne krzyże) sau teoria „femeilor de piatră” (dr. Jerzy Głosik, prof. Iwan I. Artemienko, prof. Maria Miśkiewicz), iar alţii de partea catolicizantă a teoriei „crucilor de piatră ale

reconcilierii" (Kamienne krzyże pojednania)[11], pe care le-au „numit pietrele „cruci penitenciale" (dl. Józef Milka, M.A. Tadeusz Wróblewski). Majoritatea cercetătorilor, însă, sunt de părere că pietrele nu sunt „cruci penitenţiale", pentru că deşi le seamănă ca formă, formă şi mărime, precum cele din Silezia, Cehia sau Germania, nu au un detaliu important, și anume arma crimei gravată, care este întotdeauna vizibilă pe crucile penitenciale. Până acum, nu s-a găsit nicio confirmare în sursele scrise că în Podlasie ar fi existat o lege care impunea criminalului să plaseze o cruce penitenţială de piatră la locul crimei. În același timp, utilizarea termenului „femei de piatră" pentru aceste pietre nu este, de asemenea, complet exactă. Aceste statui reprezintă în principal figuri masculine cu barbă și mustață și doar piatra de la Woskrzenice poate să semene puțin cu ele. Potrivit profesorului Jerzy Gąssowski, „femeile de piatră" provin din Asia Centrală, de unde au ajuns în nord-estul Poloniei prin Caucaz, Ucraina și țările baltice. Le putem vedea, printre altele: lângă Pisz, Kartuzy, lângă Kętrzyn sau lângă Koszalin. Se estimează că există aproximativ 20 de astfel de figuri de piatră descoperite în Polonia.

Prin urmare, cea mai probabilă ipoteză cu privire la crucile de piatră din Podlasie este de origine slavă. E posibil să fi fost inițial, așa cum am menționat deja, obiecte de cult în templele păgâne, care, după sosirea creștinismului, au fost adaptate de

---

[11] Wojtucki Daniel; Zobniów Stanisław, *Kamienne krzyże na Śląsku Górnych Łużycach i ziemi kłodzkiej* (Cruci de piatră în Silezia, Lusația Superioară și regiunea Kłodzko)

misionari în simboluri ale noii credințe. De-a lungul anilor, originile lor au fost uitate, până când s-au încorporat în peisajul local și ne aprind și astăzi imaginația”[12].

5. Jelno, pow. Sarny

Misterioasele cruci de piatră, despre care „în trecut se spunea că erau puse pe morminte, dar această informație nu este în întregime sigură”[13], au un areal european de răspândire foarte bine delimitat, care coincide cu teritoriul vechii Dacii (nu doar al

[12] Osobliwości Południowego Podlasia zdjęcia: Jakub(OvO)Sowa / commons.wikimedia.org / Bialski Klub Rowerowy

[13]Falkowski, Jan, *Notatki etnograficzne z Polesia* (Note etnografice din Polesia), în *Wiadomości Ludoznawcze*, Styczen-Czerwiec 1933, p. 23

României), care coincide cu arealul valah din afara graniţelor convenite ale românismului, incluzând teritorii din Polonia, Uncraina, Ungaria, Slovacia şi din Germania. Crucile de piatră care „aprind imaginaţia" sunt mici, de până la 40-50 cm înălţime. Am fotografiat câteva în cimitirul din Plopenii Sucevei şi am văzut că sunt identice celor prezentate, de pildă, în buletinul arheologic *Wiadomości Ludoznawcze*, în 1933.

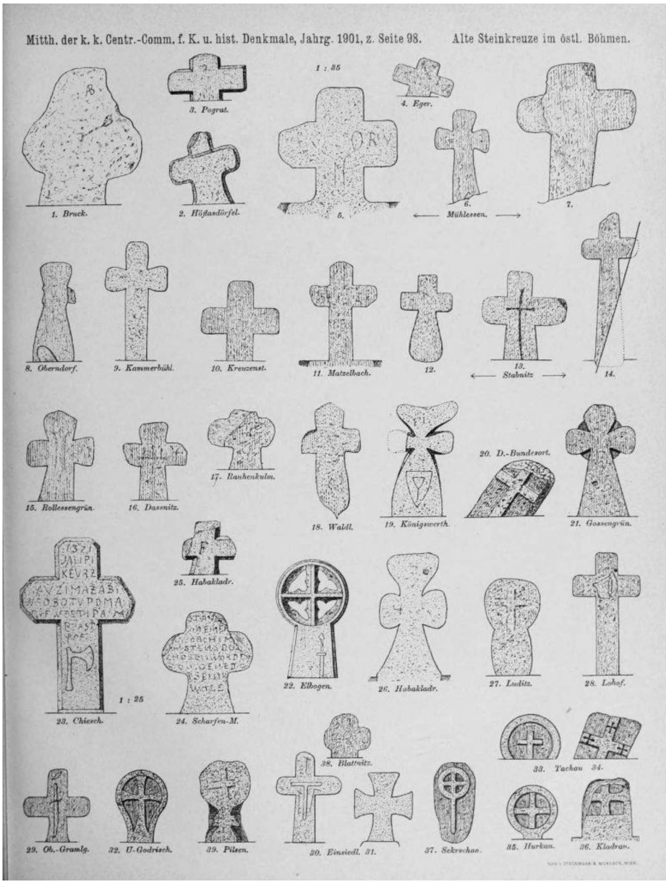

4. Ośnick, pow. Sarny

Una dintre primele atenţionări asupra misterioaselor cruci de piatră, care confirmă, în fapt, un anumit obicei precreştin de înmormântare într-un larg areal european, s-a făcut în anul 1897, atunci când M. Eysn publica un material despre crucile de piatră din zona Salzburgului[14], text argumentat cu 6 ilustraţii.

---

[14] Eysn, M., *Über alte Steinkreuze und Kreuzsteine in der Umgebung Salzburgs*, în *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*, Wien und Prag 1897, pp. 65-71

Cruci de piatră din Boemia

Consideraţiile lui Eysn sunt toate de bun simţ şi argumentate şi cu texte anterioare, care mizau acest misterioase cruci de granit. „Pe vechile căi de circulație, şleauri și drumuri, s-au păstrat cruci din piatră brută, monumente ale trecutului. Se găsesc împrăștiate prin toată țara, deseori la câțiva pași de drum, una adânc scufundată, cealaltă ruptă și întinsă orizontal în pământ, astfel încât cu greu se poate

deosebi de pământ ca culoare sau ca contur. Materialul a fost furnizat de diferite tipuri de rocă care au existat prin apropiere. Cele mai vechi cruci de piatră au peste un metru înălțime (la fel ca şi crucea străstrăbunicului meu – n. n.), iar cele mai noi ajung la puțin de o treime din această înălțime. La cele mai vechi, porțiunea înfiptă în pământ se lărgește. Unii arată un an sau un Hristos sculptat pe cruce, dar puţine au o inscripție, de obicei deteriorată și și doar foarte rar complet lizibilă; majoritatea nu au nici o cheie de interpretare.

Cruci de piatră din Salzburg

Dacă întrebați despre semnificația ei, în Salzburg vi se va spune că ar putea fi o cruce a morții, o trecere a ciumei sau o trecere a frontierei[15], sau o cruce franceză, iar victimele unei bătălii sau un „Bercht" sunt îngropate sub ea, în funcție de cruce stă în câmp deschis sau pe o poiană, la câmpie sau la

---

[15] Fr. V. Zillner, *Geschichte der Stadt Salzburg*, Bd. I, S. n : „die Mord- oder Sühnkreuze wurden häufig als Weichbildkreuze angesehen, was sie auch in der That waren, da selbe als ein Ausfluß städtischer Gerechtigkeitspflege mit dem Burgfrieden im engsten Zusammenhang stunden" („Crucile de crimă sau de ispășire au fost adesea privite ca cruci cu imagini blânde, ceea ce, de fapt, erau, deoarece erau strâns legate de liniștea castelului, ca rezultat al administrării justiției din oraș").

munte[16]. Numai ocazional se aude prin părţile locului că „cineva a fost ucis”, iar unii oameni susțin că au văzut puțină lumină la fața locului, ceea ce, conform credinței populare, ar indica un suflet plecat și nerăscumpărat. Fără dovezi documentare, existența lor ar oferi informații insuficiente despre motivul și scopul construcției acestor cruci.

Cruci de piatră din Maramureş

Obiceiul țării, de a păstra memoria celor care au murit în accidente prin plăci memoriale din lemn sau „marțiale”, nu pe mormintele lor, ci mai degrabă în apropierea locului morții, ne permite să presupunem că aceste cruci ar fi putut fi destinate acestui scop. Inscripțiile de pe unele cruci de piatră, din vremuri mai vechi și mai recente, arată și că acestea au fost ridicate pe locul unui accident neprevăzut[17]

---

[16] În multe zone ale Germaniei sunt numite cruci suedeze, dar această interpretare populară contrazice faptul că astfel de cruci au fost prezente cu secole înainte de apariția suedezilor”, H. Waldmann: „*Despre zeul Thuringian Stuffo*”. / „Pe Eichsfelde sunt numite pietre Bonifacius sau Zehnt”, *Manual de arheologie de artă ecleziastică*, de Heinrich Otto, vol. I, p. 382. / „În Boemia și Moravia se numesc Cruci Chirilice”, J. Havelka, în *Sbornik Velehradsky*, rocnik I. Brunn, 1880, pp. 220 - 225.

[17] Acestea sunt: lângă Ebenau, la poalele Strubberg. „pe Kohlstatt”, la Siezenheim, într-un gard viu de păducel, lângă

sau al unei crime[18], atât aici, cât și în alte locuri. Toate au scopul comun de a reaminti celor care trec pe acolo să-și amintească soarta celor plecați în sens creștin. Trebuie doar să țineți cont de faptul că acum, în cazul unei crime, o astfel de cruce este ridicată de rudele persoanei ucise, în timp ce în trecut făptuitorul trebuia să ridice una ca ispășire.

Crucile Solare din Apuseni – "Celtic Crosses" in Transylvania | Alex Imreh

Cruci de piatră din Apuseni

Pentru a explica această din urmă utilizare, ar trebui să ne întoarcem pe scurt la cele mai vechi legiuiri". Legiuirile vechi, la care se referă autorul ţin de legile încredinţate de Zeiţa Vetrei, Histia, lui Zalmoxixs, deci de dreptul valah, şi anume de „răscumpărarea capului pentru omor" („omorul simplu era tratat ca o chestiune privată a celor implicați, în care autoritatea publică nu intervenea decât la cererea uneia sau a ambelor părți"[19]). Urmează o puzderie de

---

Taxham, pe Heuberg, Schwarzberg, Ochsenberg, pe Walserberg, lângă Reichenhall, lângă Mariahilf-Kapelle și lângă Tittmanning pe Salzburgerstrasse.

[18] Herm. Kaserer, *Zeitschr. f. österr. Volkskunde*, I, S. 287 nebst Abb. – Otto Rieder, *Todtenbretter im bairischen Walde* (Plăci mormântale în pădurea bavareză), *Zeitschrift für Kulturgeschichte*, Bd. II, H. 3, S. 132.

[19] Paul Frauenstädt, *Blutrache und Todtschlagsühne im deutsch* (Răzbunare de sânge și ispășire pentru crimă la germani), Mittelalter. S. 88.

presupuneri, toate orientate spre ideea de ispăşire. Nici o clipă nu se vorbeşte de crucile de piatră din cimitire, care nu mai existau, fiind interzise înmormântări precreştine în spaţiul sacralităţii catolice. Iar întrebarea dacă nu cumva misterioasele cruci de granit, de lângă şleauri şi drumuri nu marchează, cumva, locul cimitirului unei dispărute aşezări străvechi, nici nu se ia în calcul. Practic, statului de mărturie străveche a unui alt tip de înmormântare, unul de sorginte preistorică (religia naturală), care se păstrează şi în vremuri mai noi, mai ales în nepă-sătorul (tolerantul?) spaţiu de sacralitate ortodox, este subordonat, prin contrafacere, pricipiului de bază al instituţiile religioase creştine; ispăşirea.

Cruci de piatră din Germania, pe drumul de la Nabburg la Regensburg

În Germania, pe drumul de la Nabburg la Regensburg, misterioasele cruci de piatră (de granit, cum precizează în p. 80) erau semnalate încă din 1910, Georg Hager, care descoperea cu surprindere, în jurul oraşului Nabburg „diverse cruci de piatră, unul cu crucifix, unul cu plug, unul cu urcior”, lansând ideea cruci penitenţiale, deşi erau doar totemice, în baza unui anumit herb, idee imediat preluată de polonezii de mai târziu, sugerând că „plugul şi ulciorul sunt probabil indicii ale statutului celor ucişi sau

răniţi: fermier şi producător de ulcioare”[20], sugestia fiind întărită, dar şi extinsă, prin mărturisirea că a „găsit cruci de piatră (probabil mai ales ca cruci de ispășire, uneori și ca pietre memoriale pentru accidente) lângă Hohentreswitz, Nabburg, Neusath, Pamsendorf și Pfreimd” (p. 152).

Cruci de piatră din Plopenii Sucevei

Un studiu despre crucile de piatră din vestul Boemiei, scris de Franz Wilhelm[21], după ce „motivele reale pentru care au fost ridicate aceste cruci de piatră au rămas multă vreme neexplicate și că și astăzi o mare parte a oamenilor educați nu cunosc scopul inițial al acestora”, iar „pietrele au, de multă vreme, aura lor misterioasă, cel puțin printre savanți, și multor dintre aceste semne nu li s-ar fi dat un nume, care ascunde și încurcă adevăratul motiv al construcției lor (cu o legendă care se dezvoltă ca și noi)”. Şi este imperios nevoie ca, odată cu „colectarea și înregistrarea sistematică a pietrelor vechi –

---

[20] Hager, Georg, *Die Kunstdenkmäler von Oberpfalz & Regensburg* (Monumentele de artă din Palatinatul Superior și Regensburg), H. 18. Bezirksamt Nabburg, 1910, pp. 61, 62

[21] Wilhelm, Franz, *Alte Steinkreuze und Kreuzfteine im weftlichen Böhmen*, în *Mittheilungen der K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, Wien 1901, pp. 98-103

care sunt încă mai frecvente decât se crede –, comunicarea completă a unui număr cât mai mare a contractelor menționate din diversele zone ale imperiului, pentru că, odată cu cunoașterea acestora, cercul legendelor și miturilor despre pietrele noastre se prăbușește imediat în neant, iar originea reală a construcției lor devine clară pentru toată lumea”. Cercetând arhivele oraşelor boeme (cehe), în care sunt menţionate câteva crime, „ispăşite” şi prin construirea de cruci de piatră, şi inventariind „peste trei sute de cruci de piatră pietre în vestul Boemiei”, unde „nici o piatră nu se aseamănă cu alta, nici ca formă, nici ca mărime”, deci, de la epocă la epocă, au alte motivaţii, deşi conservă un stil european precreştin de înmormântare, în ciuda faptului că pietrele similare din nordul Africii (Cartagina) şi cele din Asia (sumeriene), sugerează influenţe, reale în măsura în care civilizaţia boreală, cunoscută şi sub numele de pelasgă, migrează şi spre sud (felahii egipteni sunt pelasgi) şi spre răsărit (Marele Păstor Anu şi fiul său Enlil al Muntelui), după cum o mărturisesc toate cărţile religioase ale acestui spaţiu nu doar spiritual.

Spre sfârşitul veacului al XIX, când atrag atenţia unor cercetători misterioasele cruci de piatră din lungul şi din latul Europei, nu se ştia nimic despre „dumnezeieştii pelasgi”[22], care locuiau „la Oceanos, acasă, la râul cu albia afundă”[23], Dunărea, numită de greci Oceanos, fiind „al zeilor tată şi-a mamei lor

---

[22] Homer, *Iliada*, X, Bucureşti 1967, p. 415
[23] Ibidem, XIV, 305

Tethys”[24], zei care „locuit-au / Nemărginite ţinuturi la ale pământului margini” (Hesiod).

Pelasgii, tribul din care se vor alege zeii Eladei („Ellada, ţinut care mai înainte vreme se numea Pelasgia”, scrie Herodot în Cartea a II-a, LVI, a Istoriilor sale), sunt urmaşii lui Pelasg (de fapt, Belasg, din care descind felahii şi blasii sau vlahii), fiul lui Zeus şi al Niobei. „Ţara cea neagră (Trasilvania; cu acelaşi epitet, „neagră“, vor fi numite, peste milenii, cele două principate româneşti) a născut pe Pelasg, cel asemeni zeilor, pe munţii cei cu culmile înalte (Carpaţi) ca să fie începătorul genului omenesc”, scria Pausaniae (Descriera Greciei, VIII.1), citându-l pe poetul Asiu, care a trăit în secolul al VII înainte de Cristos. Tot după Pausaniae, Pelasg i-ar fi învăţat pe oameni să facă colibe, să coase pieile de oaie pentru a-şi face îmbrăcăminte şi le-ar fi interzis să se mai nutrească cu frunze verzi, cu buruieni şi cu rădăcini, în afară de alune (Simion Florea Marian: un pumn de alune se numeşte, în româna veche, „căluşer”).

După gramaticul Apollodor, Pelasg ar fi fost strămoşul hyperboreilor şi al Titanilor, deci şi Uran, şi Saturn, şi Osiris, semn că mitologia egipteano-greacă, abandonând datina veche, creează o alta. Eschyl îi atribuie o anume identitate („Eu sunt Pelasg, fiul lui Palaechton, născut din pământ”), iar Diodor Sicul preia informaţia scriitorilor de până la el (Pausaniae: „Pelasg s-a născut în ţara neagră, cu munţii având culmile cele mai înalte, Carpaţii”), con-

[24] Ibidem, XIV, 296

semnând că „Pelasg a fost strănepotul Istrului şi al Tisei, născut în Carpaţi”. Unul dintre fiii lui Pelasg, conform mitologiei, se va numi Lycanon şi va ajunge rege al Arcadiei, după primul val de migraţie (ioniană) spre sud, urmând să fie transformat de Zeus în lup pentru că-l va fi servit cu carne de om. Numai că „fiul”, în context mitologic, poate însemna şi un descendent târziu, nepot sau strănepot, dar lider al aceleiaşi frăţii (gintă) sau al aceluiaşi neam (trib). „Oameni-lupi” existau şi în nordul ţinutului pe care îl numim dacic, dar lykantropia nu le poate fi atribuită şi pelasgilor.

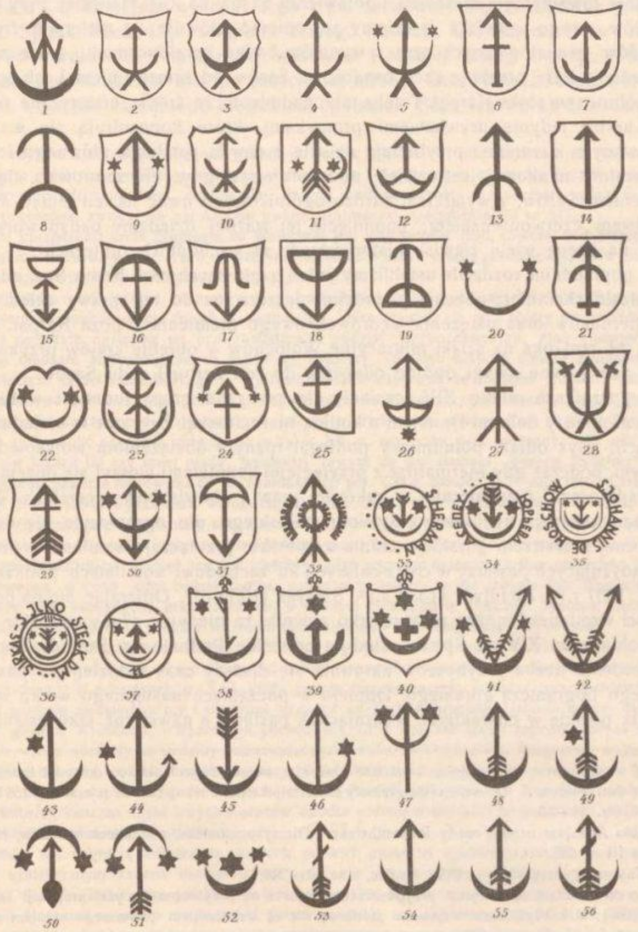

Tanit's symbol in Carthage's Tophet — Crucea străbunului din Plopeni — The sign of Tanit — Symbol of Carthaginian Goddess Tanit

Ţinutul boreazilor, cu capitala undeva, între Galaţi şi Tecuci, la Piroboridava, şi tocmai ne mărturisea Pindar (c. 518 – 438 î.e.n.) că boreazii sunt oameni blânzi, ospitalieri, iubitori de profeţii şi descântece (aidoma civilizaţiilor precucuteniană şi cucuteniană); la ceremoniile religioase, ei cântă din fluiere, cimpoi şi din cobze; la praznicele ce le dau în cinstea lui Apollo, cântă laudă zeului cu o voce plăcută; de la echinoxul de primăvară până la jumătatea lunii mai, în cinstea lui Apollo, ei joacă la hore până noaptea târziu.

Tablica heraldyczna.

Herby
Sasów ruskich i litewsko-polskich.

Iar Stabon adăuga că sacerdoţii, care, la nord de Dunăre se numeau ctitostai (similar cu druizii) „sub înfăţişarea unor slujitori sacri, vâră spaimă în cei din jur printr-o coregrafie războinică ce evoluează în vacarmul asurzitor al ţimbalelor, al surlelor, al armelor izbite laolaltă şi în sunetul ascuţit al flautelor şi al ţipetelor" (X, 3.7/466), fiecare preot fiind de o frumuseţe desăvârşită, ca şi Apollo: „Era chipul lui ca o floare de iarbă şi capul îi era încununat cu o coroană prefăcută, nu adevărată, ci nălucire de aur şi pietre luminoase, care lumina chipul acela şi hainele lui erau minunate. Iar când se întorcea încoace sau încolo se cutremura tot locul acela şi mulţi stăteau lângă scaunul lui cu fel de fel de rânduieli ale duhurilor răutăţii, întru mare supunere" (Sf. Mucenic Ciprian). Se adaugă la aceste descrieri sumare relatările lui Hecateu Abderida, istoric din vremea lui Alexandru Macedon, care au fost păstrate, în anume fragmente, de Diodor Sicul şi de Claudiu Aelian.

Din opera sicilianului reţinem: „Acum, după ce am descris hărţile de miază-noapte ale Asiei, credem că este de interes să menţionăm aici şi cele ce se povestesc despre hyperborei. Anume, între scriitorii antici, Hecateu şi alţii relatează că în faţă de ţinutul celţilor, în părţile Oceanului (Dunării de jos şi a Mării Negre) se afla o insulă, care nu e mai mică decât Sicilia, situată în regiunea nordică şi e locuită de hiperborei, numiţi astfel fiindcă sunt mai depărtaţi de vântul Borea („Vântul de miază-noapte", „Crivăţul", numit, târziu, în Bucovina, datorită locului de unde bate, şi „Rusul"). Aici pământul este foarte bun

şi roditor, clima excelentă, temperată, şi din această cauză fructele se produc, aici, de două ori pe an.

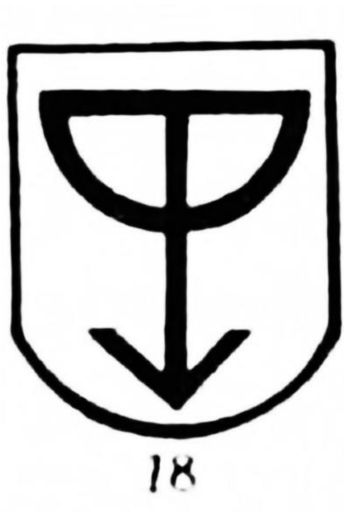

Crucea stră-strămoşului Nicolai Gâză, din Plopenii Sucevei

Se povesteşte că Latona, mama lui Apollo, a fost născută aici şi din această cauză Apollo este venerat aici mai mult decât alţi zei; şi fiindcă hiperboreii din această insulă celebrează pe acest zeu în fiecare zi, cântând încontinuu laudele sale şi făcându-i cele mai mari onoruri, astfel se zice că oamenii aceia sunt ca un fel de preoţi ai lui Apollo. Se mai află în părţile acestei insule o pădure, sfânta magnifică a lui Apollo, de o întindere considerabilă (Teleorman, „pădurea nebună”?), şi un templu renumit, a cărui figură exterioară este în formă sferică şi care templu este decorat cu foarte multe daruri. Acest zeu, Apollo, mai are şi un oraş sfânt al său (Piroboridava), iar cei ce locuiesc în acest oraş sunt în mare parte cobzari şi aceştia, în timpul serviciului divin, bat cobzele în cor şi cântă imne în onoarea zeului, lăudând faptele sale.

Hiperboreii au un mod al lor propriu de vorbit şi sunt cu o prietenie foarte familiară faţă de greci, cu deosebire faţă de atenieni şi de locuitorii din Delos: această bunăvoinţă a lor fiind stabilită şi confirmată încă din timpurile cele mai vechi. Se spune chiar că unii greci au trecut la hiperborei şi au lăsat la ei daruri foarte preţioase, scrise cu litere greceşti; tot astfel, şi Abaris a plecat de aici în Grecia şi a reînnoit prietenia şi înrudirea cea veche cu delenii. Se mai spune, de asemenea, că din această insulă (Insula Şerpilor sau Albă sau Leuce) se poate vedea Selina (Sulina) întreagă, fiind foarte puţin depărtată de pământ şi se văd în ea oarecari înălţimi de pământ. Mai departe se relatează că zeul Apollo vine în acea insulă, tot la 19

ani, în care timp constelaţiunile de pe cer îşi împlinesc circuitul lor periodic.

Herb polonez din Podlesie şi sabia stră-strămoşilor mei

În tot timpul acestei apariţiuni a zeului în insula lor, ei cântă noaptea din cobze şi fac, întruna, la jocuri sau hore, începând de la echinocţiul de primăvară şi până la răsărirea Pleiadelor (Găinuşei), în prima jumătate a lui mai, bucurându-se oamenii de acele zile frumoase. Domnia asupra oraşului şi administraţiunea supremă a templului o au aşa-numiţii borcazi, cari sunt descendenţii lui Boreas, şi ei succed la domnie după neam”.

Celălalt fragment, păstrat de Claudiu Aelian, precizează că „nu numai poeţii, dar şi alţi scriitori celebrează pe poporul hiperboreilor şi onorurile ce le fac dânşii lui Apollo. Între alţii, Hecateu Abderida, însă nu cel din Milet, relatează că preoţii lui Apollo

sunt fiii lui Boreas şi ai Chionei, trei fraţi la număr, oameni înalţi de câte 6 coţi. Când aceştia, la timpul îndătinat, fac serviciul divin solemn sau ruga, atunci zboară acolo stoluri nenumărate de lebede din munţii pe care dânşii îi numesc Ripae (Carpaţi) şi aceste lebede (de fapt, rapsozi, îmbrăcaţi în alb), după ce înconjură mai întâi templul cu zborul lor (corect, dansul lor), ca şi când ar voi să-i lustreze (purifice), se lasă apoi în curtea templului, al cărui spaţiu e foarte larg şi de cea mai mare frumuseţă.

În timpul serviciului divin, pe când cântăreţii templului intonează laude zeului Apollo cu un fel de melodii ale lor proprii (peanuri sau imne ale Titanilor, numite, astăzi, colinde) şi pe când cobzarii acompaniază cu cobzele lor în cor melodia cea foarte armonioasă a cântăreţilor, tot atunci lebedele (poeţii, rapsozii) se asociază şi ele la cântările lor, guguind împreună; şi este de notat că aceste lebede nu fac nici o greşeală ca să cânte cu sunete disonante ori neplăcute, ci întocmai ca şi cum ele ar urma tonul şi începutul dat de dascăl corului, astfel cântă şi ele împreună cu cântăreţii cei mai deprinşi în melodii sfinte (preoţii lui Apollo). Terminându-se apoi imnul, acest cor al păsărilor se retrage, ca şi cum ele şi-ar fi îndeplinit datoria lor obişnuită pentru sărbătorirea zeului, ar fi ascultat şi ele toată ziua onorile ce s-au făcut zeilor, au cântat împreună şi au desfătat şi pe alţii”.

Ruinele templului lui Apollo din Leuce (Insula Şerpilor) au fost descoperite în anul 1823, an în care zidurile încă mai aveau o înălţime de mai bine

de un metru şi jumătate („o archină şi jumătate"). „Murii (pereţii) erau formaţi din blocuri foarte mari de peatră albă calcară, prea puţin cioplite şi aşezate unele peste altele fără nici un ciment. Acest templu, din insula Leuce, ne apare chiar în puţinele resturi de la anul 1823 ca o operă monumentală de artă. El era împodobit cu marmură albă" (Densuşianu), avea nouă altare, o fântână de piatră şi nouă altare.

Mai trebuie adăugat că toate vestigiile templelor boreale (pelasge), inclusiv crucile de piatră, sunt considerate, astăzi, ruine de cetăţi dacice, retezându-se un început şi mai îndepărtat al istoriei noastre, care s-a desfăşurat la nord de cel mai nordic oraş grecesc, Keltoy, pricină din care locuitorilor din aceste nemărginite teritorii s-a numit celţi (gali, la romani). E greu de înţeles dacă aşa-numitele „cruci celtice", tot din piatră granitică, deja atribuite de cercetători celţilor druidici, aparţineau sau nu şi acestor spaţii est-europene, cum de altfel le şi prezintă, într-un ciudat amestec de stiluri şi de semnificaţii, cercetătorul spaţiului valah din părţile Boemiei, Franz Wilhelm[25].

În privinţa „misterioaselor cruci de piatră", nu există, în nici o cultură europeană, datări cu carbon sau trimiteri la eventuale relatări despre rostul acestora, ci doar se emit păreri, toate subordonate ideologiei catolice, obişnuită să înglobeze totul în

---

[25] Wilhelm, Franz, *Alte Steinkreuze und Kreuzfteine im weftlichen Böhmen*, în *Mittheilungen der K.K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*, Wien 1901, pp. 98-103

creştinism, mai ales drept penitenţă. Şi s-ar părea că nimeni nu a vrut să observe că toate crucile de piatră din sudul Poloniei, din Podlasie, care au cioplită, pe forma lor umanoidă, sabia, reproduc, de fapt… herbul dragoşid al stăpânilor locurilor. Nimeni nu s-a întrebat, vreodată, dacă nu cumva nu de penitenţă este vorba în acele reliefuri, ci se onorare a unei identităţi, ştiut fiind că valahii europeni erau moştenitorii identitari ai „divinilor pelasgi”.

Prezenţa masivă a valahilor în sudul Poloniei este confirmată, în anul 1334, când nici un locuitor nu putea fi judecat după legea polonă, ci după legea „cea din veac”, românii spunând: „Duceţi-mă la domnul meu, fiindcă eu posed dreptul valah” (Augusyn Maciey). Mai precise, mai apropiate de textul homerian al răscumpărării capului[26], prin detalii, documentele moldoveneşti precizează că răscumpărarea capului se face „după legea românească”, numită „valaskim” (Documente, I.369-370), judeţul, adică boierii din sfatul domnesc, ţinând „în mână toiagul strigacilor crainici”, după datina străveche.

---

[26] Gloata s-adună-ntr-un loc în sobor, între doi e o sfadă, / Dânşii se judecă pentru răsplata cu care să fie / Răscumpărat un omor. I-asigură unul că dase / Plata, o spune-n vileag celălalt că nimic nu primise; / De-asta vor ei amândoi ca judeţul s-aleagă de crede, / Oamenii strigă, fac gură, fiind pentru unul sau altul, / Crainicii însă-i opresc şi fac linişte. / Judecătorii Şed la judeţul lor sfânt pe treptele netede de piatră, / Ia fiecare în mână toiagul strigacilor crainici / Şi se ridică-n picioare şi judecă după olaltă. / Stau între dânşii talanţii, doi bulgări de aur, răsplata / Judeţului care, rostind judecata, mai drept o să fie” (*Iliada*, XVIII, versurile 486-497).

Răscumpărarea vinovăţiei pentru omor prin plata unor bani este, ca şi în vremurile troiene, o practică în exerciţiul dreptului valah până pe la anul 1700 al istoriei românilor. Din sumedenia de documente similare textului homerian şi care demonstrează că, în materie de răscumpărarea vinovăţiei pentru omor, legile belasgine supravieţuiesc prin dreptul valah (valaskim) o să aleg doar câteva, răspândite în timp şi dând consistenţă tradiţiei.

În 20 decembrie 1431, în faţa scaunului domnesc de judecată al voievodului Moldovei s-a prezentat „Giurgiu din Tămârtaşinţă" (Şoldăneşti) pentru a răscumpăra o crimă săvârşită pe teritorul său obştesc. În urma sentinţei, „a rămas Giurgiu să-şi răscumpere gâtul de la noi. Şi pentru această gloabă, acest Giurgiu a dat înaintea noastră partea sa din sat din Tamârtăşinţi slugilor noastre Balotă şi Oancea, şi ei l-au răscumpărat din această gloabă" (*Documente*, I.95).

Deci, pentru că Giurgiu nu avea bani, el cedează teritoriul obştesc boierilor Balotă şi Oancea, care plătesc şi-l răscumpără „din această gloabă", care, aşa cum vom afla din documente târzii, se numea „adetul morţii de om din veacu", iar ulterior „hultamo judeţului".

În 14 octombrie 1473, avem un alt caz de „răscumpărare a gâtului", vinovăţia fiind lăsată moştenire urmaşei, Ilca, fiica stolnicului Petrea Ponici. Cum Ilca „nu a tăgăduit această moarte a lui Andriţă, pe care l-a ucis Petrea Ponici, tatăl Ilcăi, ci s-a ridi-

cat... şi a plătit în mâinile slugii noastre, pan Petrea Stolnic, moartea lui Andriţă", responsabilitatea crimei a fost anulată „prin tocmală bună şi înţelegere şi pace veşnică" (*Documente*, I, pp. 398, 399), „precum este adetul morţii de om din veacu" (Bălan, III, p. 5).

Şi mai târziu, în 7 august 1696, dreptul valah funcţionează precum legile pelasgine din vremea războiului troian, neamul Tolovenilor din Pojorîta plătind pentru „ace moarte" ce a făcut-o unul dintre ei „fără nici un cuvânt să aibă a da gloabă care se chiamă hultamo judeţului, 30 ughi (ducaţi ungureşti) şi 12 oi negre breză cu 12 mei negri breji" (Stefanelli, pp. 15, 16).

Deci, în 1193-1183, conform legii pelasgine, „răsplata judeţului" consta în „talanţi, doi bulgări de aur". Peste aproape trei mii de ani, pentru aceeaşi crimă, în baza aceleiaşi legi, dar care se numeşte, acum, în 1696, „valaskim" sau drept valah, se dă „gloabă care se cheamă *hultamo judeţului*, 30 ughi" (ducaţi ungureşti) şi 12 oi cu miei. Toate neamurile europene, deşi pornesc în istorie cu o aceeaşi lege (Licurg a stabilit legile greceşti pornind de la legile belasgine, iar romanii pornind de la legile greceşti), deşi reprezintă sinteze etnice ale aceloraşi componente, abandonează datina, o datină care rămâne vie în teritoriul carpatic până foarte aproape de vremurile noastre. Dreptul valah însemna, printre altele, în vremea începuturilor statelor feudale româneşti, un statut obştesc, care-l îndreptăţea pe cel din frăţie (gintă, obşte) să fie „slobod şi în bună voie şi fără nici o nevoie (...) şi să nu dea şi să nu plătească niciodată

nimic după dreptul robilor şi al Tătarilor, nici coloade, nici dare să nu plătească niciunui boier al său la care va trăi (...) să nu plătească nici o ajutorinţă mai mult, ci să plătească după legea românească, cum este legea românească, iar mai mult să nu dea nimănui nimic şi să nu plătească, ci să fie în legea noastră după legea românească (valaskim)“ (*Documente,* XIV-XV, I, pp. 369, 370).

Legea stabilea „să nu dea aceşti oameni nici dare, nici posadă, nici iliş, nici la morile noastre să nu lucreze, nici la cetate, nici să nu dea deseatină dela albine, nici din vii şi nici alta nimic să nu dea, niciodată, în veci“ (*Documente,* XIV-XV, I, 260-261).

Iar dacă s-a păstrat „legea” pelasgilor, s-ar fi putut renunţa la obiceiurile lor de înmormântare, în totalitate precreştine? Întrebarea este, desigur, retorică, şi nu ne mai rămâne să aflăm dacă misterioasele cruci de piatră din spaţiul valah european, din afara României, există şi în spaţiul nostru naţional-statal.

În satele din România, nu exisă cruci de piatră la drum, care să ţină locul troiţelor, ci doar un cimitire şi în munţi, dar din ce în ce mai puţine şi mai ignorate de istorici şi de arheologi, constituind, totuşi, tema unor ştiri de senzaţie, vehiculate de ziarişti care adoră crucile celtice (solare), prin care au se omagiază Timpul, cu cele patru anotimpuri, cercul intersectat de axa solstiţială şi de axa orizontului fiind denumit, cândva, datorită sugestiei Timpului, „cruce, trupului stricăcioasă” (leitmotiv în *Eesha-Upanishad*, pp. 15, 16). Interesantă şi demnă de luat

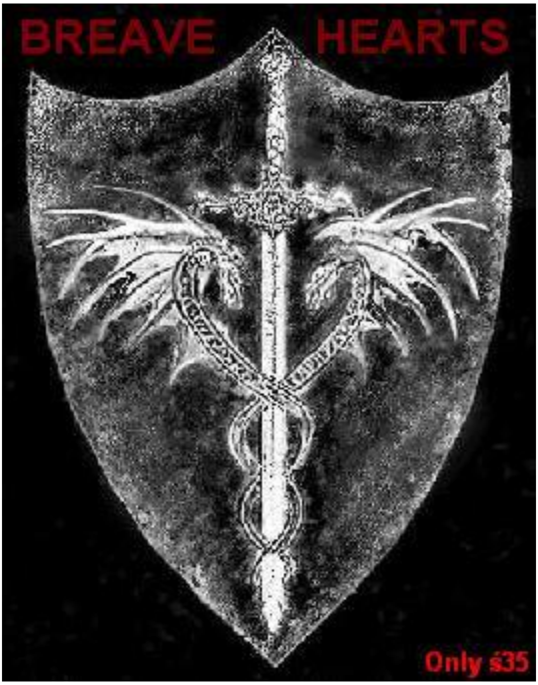
în dezbatere este interpretarea dată Alex Imreh, la amplul său studiu „Crucile Solare din Apuseni – „Celtic Crosses" în Transilvania", dar dezbaterile pasionale nu pot ţine loc niciodată de cercetările de laborator, care să dateze fiecare exponat în parte, pentru că o cronologie a „degenărării sensurilor", cum numea Mircea Eliade fenomenul, poate conduce la interpretări surprinzătoare şi, bineînţeles, spectaculoase.

Simbolurile strămoşilor neamului meu

Atent la simbolistica gravată pe crucea stră-străbunicului meu, Nicolai Gâză, mort în 1889, în care „poziţia sumeriană a zeilor" şi „sabia vikingă" constituiau elementele şoc, nu am dat prea mare atenţie formei ciudate a crucii, cu sugestie umanoidă, care seamănă mai curând cu o stelă a civilizaţiilor primordiale, decât cu o cruce creştină. Fără îndoială că, în 1889 sau până în 1889, crucile de acest fel nu însemnau excepţii – am mai văzut şi altele asemănătoare în cimitirul („cimitir" vine de la „zicerea

grecească „koimeterion”, adică dormitor”[27]) Plopenilor, dar mult mai mici şi mai stilizate, cea a stră-străbunicului Nicolae, descoperită de verişorul Viorel Gâză, având peste un metru înălţime.

Herb Miecz

Preocupat de simboluri, am văzut o sabie asemănătoare cu cea gravată pe cruce în blazonul familiei de şleahtici polonezi Miecz (Sabie), iar cum numele Gâză vine din polonul „giza”, eram îndreptăţit în presupunerea unor antecesori în rândurile

---

[27] Odobescu, Al., *Opere Complete,* Volumul IV – *Istoria Arheologiei*, Editura „Minerva”, Bucureşti 1919 - apărută în 1877, p. 318

valahilor din sudul Poloniei, ştiut fiind faptul că primii trei regi poloni, toţi Corvin, dar fără a se înrudi unul cu celălalt, erau valahi – după cum preciza Jan Długosz. Nu ştiu dacă m-am pripit sau nu într-o astfel de supoziţie, dar cert este că şi crucea în sine, şi cele două simboluri, trebuie căutate în cea mai adâncă vechime a civilizaţiilor pelasge europene, în miturile primordiale, care au rezistat, la noi, inclusiv în ţesături, până în timpurile recente, pierzând încărcătura mitică, pentru că „aceste credințe începură a slăbi îndată ce apărură științele pozitive. Fiecare pas înainte făcut de aceste din urmă constituie un pas înapoi pentru cele dintâi”[28], iar simbolistica şi „obiectele antice au fost păstrate din neștiință și superstiție”[29].

Aparenta simbolistică a creştinismului ascunde, în realitate, mituri mult mai vechi, cum s-a întâmplat, de pildă, în vestul european, căci doar „Se știe, spre exemplu, că în mai multe biserici catolice din Franța meridională, statui de piatră neagră, de bazalt, au fost păstrate cu venerațiune, ca chipuri făcătoare de minuni ale Maicii Domnului, pe când acelea erau antice statui ale zeiței egiptene Isis, ținând pe fiul ei Horus în brațe”[30]. Iar crucea stră-străbunicului meu chiar asta reprezintă: Fecioara Cerească sau Stăpâna Altarului (Templului), numită,

---

[28] Conta, Vasile, *Opere filosofice / Ediție revăzută și însoțită de o introducere de Nicolae Petrescu*, București, Editura „Cartea Românească”, 1922, p. 35
[29] Odobescu, Al., *Opere Complete,* Volumul IV – *Istoria Arheologiei*, Editura „Minerva”, București 1919 - apărută în 1877, p. 112
[30] Ibidem

în diverse civilizaţii, Tanar sau Tanit (feniciană, cartagineză), Ishtar sau Inanna (sumeriană), Isis, până a deveni, prin stilizare, „crucea lui Osiris" (egipteană), tot aşa cum Moş Timp avea să fie numit Cernunos (celţi), Cronos (greci), Saturn (romani), Ba'al sau Bel, care nu era altul decât Marele Păstor Enlil, numit astfel atunci când au „înlocuit un dumnezeu cu un altul, pe care poporul îl va onora cu libaţii"[31] (fenicieni, cartaginezi, babilonieni) sau Osiris (egipteni), deşi numele real al divinităţii supreme era cel de „Tatăl nostru", dar populaţiile lumii „i-au dat multe nume, deoarece multe neamuri, fiecare vorbind altă limbă, a simţit nevoia de a traduce numele lui, pentru a i se închina"[32].

Din compoziţia mitologică hittită „Cântecul lui Ullikummi"[33], una dintre cele mai vechi scrieri ale omenirii, ştim că planeta Venus şi Luna erau considerate „zeiţele Soartei şi Mama zeiţelor"[34], ambele astre dobândind şi statutul de preotese în Templul Soarelui, care este, dintotdeauna, muntele. În mitologia românilor, cele două „zeiţe" cereşti s-au numit „soțiile cerești" ale șamanului[35], iar „raporturile șaman – soție cerească"[36] obligă la a descifra în şaman pe Fiul Soarelui, deci al lui Ba'al sau Enlil,

---

[31] Jastrow, Morris, *The Sacred Books and Early Literatury of the East*, I, London, 1917, p. 53
[32] Young, Jean I., *The Prose Edda*, Cambridge, 1954, p. 16
[33] Guterbock, Hans Gustav, *The Song of Ullikummi Revised Text of the Hittite Version of a Hurrian Myth*, Chicago, 2009
[34] Guterbock, op. cit. p. 153
[35] Eliade, Mircea, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, Humanitas, 1997, p. 87
[36] Eliade, op. cit., p. 88

Osiris, Apolo etc. În fond, şamanul relua, prin ritual, logodna cosmică, mai întâi prin gravarea, pe capul simbolului Fecioarei Cereşti, a lui Ba'al, deci a Soarelui sau, mai curând, a celui iniţiat în cunoaşterea cerească, şamanul sau Marele Păstor de Suflete Enlil[37], apoi, prin esenţializări ale sugestiei, datorită cunoaşterii Timpului (solar, desigur), şi drept „cruce, trupului stricăcioasă"[38].

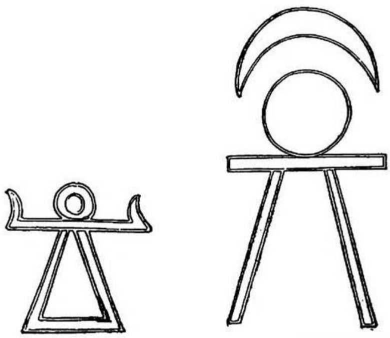
Sabia neamului meu şi simbolul

Miracolul păstrării crucii boreale, anterioară cu măcar un mileniu creştinismului, în ţinuturile carpatice, până mai adineauri, se explică prin „Legea degradării sensului, înțelegând prin aceasta orice alterare, orice pierdere sau uitare a unei semnificații originale... lege care se verifică mai ales în folclor – unde anumite gesturi și formule orale se conservă și

---

[37] *Zend-Avesta*, Vendîdâd, pp. 11, 12
[38] leitmotiv în *Eesha-Upanishad*, pp. 15, 16

după ce funcția lor primordială, și înțelesul originar s-au pierdut"[39]. În 1889, când a murit şi a fost înmormântat stră-străbunicul meu, nimeni nu mai ştia nimic despre simbolistica reală a crucii care i-a împodobit mormântul, în ciuda faptului că se păstrase simbolul Fecioarei Cereşti şi al Zeului Soarelui (poziţia sumeriană, gravată pe capul Fecioarei), după regula lui „aşa am apucat", deci cu înţelesul originar pierdut.

Figs. 29 and 30.—From a Carthaginian votive stele.

Perrot, Georges, History of Art in Phoenicia, London 1885, p. 80
şi monumentul funerar de la Plopeni al lui Nicolae Gâză (1889)

Am convingerea că în întreg spaţiul românesc au existat numai cruci asemănătoare, care probează o vechime şi o continuitate spirituală de peste patru milenii; numai că mai toate acele cruci au fost îngropate în morminte, odată cu o nouă înmormântare, în tentativa zadarnică a generaţiilor de a domina peste cele anterioare. O tentativă finalizată, întotdeauna, cu noi pierderi de identitate şi de sfinţenie.

---

39 Eliade, Mircea, *Cosmologie și alchimie babiloniană*, Iași 1991, p. 13

Pentru că sfinţenia nu se poate afla decât în aura lui Tatăl Nostru, dintotdeauna, acum şi în toţi vecii.

Şi totuşi, reprezentările din nordul Africii, de la Cartagina, cu simbolul zeităţii cereşti Tanit, preluată de romani drept „Dea Caelestis” (Zeiţa Celestă sau Fecioara Cerească), puse faţă în faţă cu forma umanoidă a crucii de piatră a stră-străbunicului meu, Nicolai Gâză, probează o unicitate în modul de înmormântare, care s-a conturat încă din vremurile pe care le numim feniciene, deci cu mult înainte ca peste 300 de pirobori, să plece din ţinuturile sudice ale Moldovei (Piroboridava, acum Tecuci) şi, după un îndelungat popas în Cartagina, să înfiinţeze Egiptul. „Tanit a fost o zeiță cerească, consoarta lui Baal Hammon. Supunerea față de voința ei a presupus sacrificii umane, dovezi ale săvârşirii rămân în incinta ei sacră. Deși era deosebit de occidentală, ea era „descendentul” fenicianului Astarte. Simbolul lui Tanit este enigmatic, cuprinzând un triunghi în vârful căruia se află un disc, de care este despărțit de un braț orizontal, și o semilună, care este îndreptată în jos”[40].

Dintre toate obiceiurile comunităţilor umane, cele care ţin de tipologiile înmormântărilor sunt cel mai bine şi mai fidel conservate. Iar faptul că până pe la 1900, şi pe teritoriul României, şi în ţinuturile valahe ale Europei, se păstrează aceleaşi tipuri de cruci solare, fără inscripţii, dare au fost adăugate mai târziu, lasă deschisă o problemă, care merită cu adevărat discutată.

---

[40] Randers-Pehrson, Justine Davis, *Barbarians and Romans / The birth struggle of Europe A. D. 400-700* (Barbarii și romanii / Bătălia nașterii Europei, 400-700 după Hristos), London 1929, p. 141

Simbolistica „Dea Caelestis”, la Cartagina şi la Plopeni

Crucile de piatră şi celelalte simboluri solare, care se vor regăsi, ulterior, pe morminte, în ornamentaţia dreptliniară a portului şi ţesăturilor, dar şi în stilizările herb-urilor nobiliare din întreg cuprinsul european cu rădăcini pelasge, inclusiv în Scoţia, pentru că, aşa cum scria istoricul englez Derek Wiliams, cu trimitere la provenienţa unora dintre celţi, „soarta a ceea ce noi ştim ca Scoţia a fost decisă în ţara numită azi România”[41], ca şi soarta unor vaste teritorii din Polonia, Ungaria, Cehia, Austria şi Germania, toate influenţate de ramificaţiile culturii preistorice de tip Hallstatt.

„De altfel, chiar cercetătorii artei noastre populare ne spun că geometrismul dreptliniar al ornamentelor populare are o continuitate de-a lungul secolelor, care înapoi, în timp, ne-ar duce până în mileniul doi sau trei înainte de era noastră. Acest geometrism este de aproape înrudit cu acela al culturii preistorice de tip Hallstatt, care, printr-o rami-

---

[41] Wiliams, Derek, *Romans and Barbarians*, London 1929, p. 203

ficaţie, a pătruns şi în ţinuturi vechi greceşti, pe la anii 1000 î.e.n."[42].

Celţii nu erau, pe atunci, percepuți ca un popor (grecii aveau să numească populaţiile europene din nordul celui nai nordic oraş grecesc, Keltoy, şi de aceea toate acele populaţii gentilice sau tribale au fost numite celți sau keltoi, sinonimul latin fiind denumirea de gali), ci ca o cultură, cea meşteşugărească, individualizată ca atare doar de Hesiod şi de Homer, dar ignorată de istorici şi de filosofii culturii, din pricina exaltărilor naţionaliste, care au cultivat doar mitul celor două culturi comunitare (mitul lui Cain şi Abel), cea agrară şi cea păstorească (mitul herodotian al sciţilor nomazi, din care ne-am trage noi, românii, şi al sciţilor plugari, din care s-ar trage slavii).

Meşteşugarii preistoriei reprezentau o cultură aparte (nu se lăsau plugarii sau păstorii de îndeletnicirile tradiţionale pentru a se face mineri, fierari sau olari), încredinţată din tată în fiu (chiar şi în vremea lui Alexandru cel Bun sau a lui Ştefan cel Mare se aduceau obşti de meşteşugari saşi sau unguri, care onorau comenzile, dar fără a încredința tainele meşteşugurilor şi băştinaşilor, meşteşugul însemnând, în fond, viitorul descendenților direcţi ai meşteşugarului). Prin urmare, existenţa cioburilor de ceramică Halldstatt în teritoriile noastre naţionale nu presupune o locuire, temporară sau durabilă, celtică, în sensul de trib sau popor, ci una ocupaţională, care ţine de cea de-a treia cultură a preistoriei (mitul lui

[42] Blaga, Lucian, *Trilogia cosmologică*, Bucureşti 1988, p. 388

Hefaistos, care este şi primul mărturisitor al omenirii).

Celţii, deci meşteşugarii, impun, nepremeditat şi indirect, numele lor ocupaţional unor populaţii vest-europene abia atunci când fierarul (precum Brenus, Siegfried sau... Bogdan Cuhea — cuhe înseamnă, în slavonă, fierărie), fiind şi cel mai bun mânuitor al armelor pe care le producea, se pune în fruntea populațiilor, în mijlocul cărora trăiau, pentru a face faţă agresiunilor unor populații mărturisitoare şi deja statalizate (grecii, macedonienii, romanii etc.). Deci prezenţa meşteşugarilor, în perioada preceltică, şi în Maramureş, şi în Moldova, dar şi de-a lungul Dunării, nu înseamnă o locuire celtică, localnicii hiperborei şi, apoi, pelasgi, păstori şi, mai rar, agricultori, determinând, în fond, stabilirea temporară sau durabilă a meşteşugarilor prin acele locuri. Din nefericire, ştiinţa, inclusiv arheologia, cântăreşte trecutul din perspectivele epocii noastre, impunând şabloane aparent infailibile şi ignorând, ba chiar desconsiderând legenda (tradiția, cum o numea Simion Florea Marian), care este, de cele mai multe ori, o mărturie încifrată, pe care anevoie o mai putem înţelege, chiar şi atunci când legenda vizează timpuri apropiate de zilele noastre, precum cele prefeudale şi feudale, cu care preferăm să ne lustruim patriotard, dar refuzând tentativele de decriptare, de înţelegere din perspectiva epocilor respective. Chiar şi legenda descălecării Moldovei, de către maramureşeni, îşi are locul ei, deşi îmbrânceşte în uitare fapte reale, pentru a face loc nu mitului străvechi, ci mitizării trufaşe a unui inexistent patriotism.

Legenda spune că, în vremurile vechi ale viitoarei Moldova, pământul neamului nostru ar fi fost un „loc pustiu” (în sensul absenței unei organizări statale, cum rezultă din documentele cancelariei papale). Ce-i drept, nici oameni prea mulţi nu se statorniciseră dincoace de Carpaţi, unde băteau vânturile cele reci, Leahul şi Rusul, aşa că, pe vremea aceea, aşa cum spun tradiţiile românilor, „puteai merge, cu săptămânile, oriîncotro ai fi voit, că nu mai dai de nici un oraş sau sat, ci numai, unde şi unde, câte-un păstor, care-şi păştea turma sa prin cele preluci şi poeni. Şi tuturor păstorilor, câţi erau, le mergea foarte bine, căci aveau toate cele trebuincioase, atât pentru dânşii, cât şi pentru turmele lor”[43].

Peste tot, celţii, ca meseriaşi care au prelucrat minereul, au inventat plugul (cuvânt celtic, cel latin fiind aratrum), războiul de ţesut şi au dezvoltat nu doar un olărit iscusit, ci şi târgurile, adică locurile de pe lângă atelierele lor, în care îşi desfăceau produsele – ulterior şi cetăţile, au lăsat amprente civilizatorii puternice, deci e normal ca multe dintre simbolurile solare, care ţin de elementele de cult, să fie numite şi astăzi „celtice”, chiar dacă aşa-numita „cruce celtică”, care capătă notorietate, mai întâi, la britoni, prin confruntarea sângeroasă cu lumea mărturisitoare latină, chestiune care nu exclude prezenţa anterioară a crucilor respective în spaţiul european necunoscut pe atunci, cel al urmaşilor pelasgilor, inclusiv în

---

[43] Marian, Simeon Florea, *Tradiţii poporane române din Bucovina*, Bucureşti, 1895, pg.9

Maramureş, unde evlavia faţă de „crucile apocalipsei” se manifestă înverşunat şi astăzi.

În Maramureşul post-celtic, în care doar Cuhea (adică „fierărie”, acum Bogdan Vodă), unde confruntările armate gentilice dintre Dragoşizi şi Bogdanizi încetaseră, făcând loc unei păci tribale. Cuibul ginţii Dragoşizilor rămăsese Bedeu (Beltek, nume maghiarizat, dar care aminteşte de Balc), iar urmaşii lui Sas, fiul lui Dragoş, „au renunțat la poziția de conducere în rândul populației valahe din Maramureș, pentru a intra în contact cu familiile și așezările maghiare de la hotarul câmpiei maghiare și la poalele Munților Bükk”, iarăşi cu măruntul rang de voievozi, iar „numele moștenitorilor se maghiarizează: Alexandru apare, cel mai adesea, drept Sandrinus, adică Szandor; George se schimbă în Emeryk, chestie care a provocat unele complicații în istoria genealogică a lui Wagner. Numele noului cuib din Beltek a șters și trecutul, adoptând numele maghiar Dragfy”, deci descendenţi din Drag sau Dragoszyców[44].

În noul lor mediu, urmaşii lui Dragoş voievod au o puzderie de procese, începând cu cel al lui Balc (Balek), din 1405, cu familia puternicului Nagy Käroly, care reclamase că i se furase de pe moşie o herghelie de cai, în 1399, procesul durând până în 1411. Vreme de peste un veac, urmaşii valahilor de odinioară, care devin, în spaţiul maghiar, mai ma-

[44] Wyrostek, Ludwig, *Ród Dragów-Sasów / Na Węgrzech i Rusi Halickiej* (Casa Sas, fiul lui Dragoș, în Ungaria și în Haliciul Ruteniei), Kraków 1932, p. 19

ghiari decât maghiarii, au o puzderie de litigii cu proprietarii de pământ, de păduri şi de mine, într-un spaţiu întins, care includea munţii Rodnei, Baia Spriei (Felsó Banya), Baia Mare (Nagy Banya), Lăpuşul, Dejul şi aşa mai departe, dar, „prin hotărârea comisarilor din 1430, toate problemele au fost soluționate pe cale amiabilă și de atunci a existat armonie între Dragiy”[45] și oponenţii lor. Iar ceea ce a urmat, în ramura acestor descendenţi Dragoşizi, ţine de istoria şi de genealogiile maghiare, deci nu de zona noastră de interes.

Trecerea altei ramuri a Dragoşizilor în Rutenia galiţiană, s-a făcut „în prima jumătate a secolului al XIV-lea… în cadrul unei campanii de colonizare” a ţinuturilor Rusiei Roşii, prin „chemarea germanilor, maghiarilor, vlahilor, armenilor, evreilor și a altora”[46], cu apogeul în anul 1340, influenţa maghiară fiind lichidată până în anul 1370. În paralel, un deceniu de confruntări armate au stabilit statutul polonez al provinciilor din sudul ţării. Oraşele, locuite majoritar de germani, primesc diplome cu libertăţi, donaţii de pământ, în schimbul unor obligaţii militare, şi privilegii de organizare după legea germană. Şi pentru că istoria poloneză păstrează doar „o imagine incertă a mişcării etnice” din sudul Poloniei, istoricul Ludwig Wyrostek se foloseşte de „analiaza şi rezumarea familiei Dragoşizilor din Rusia Roşie, care aruncă multă lumină asupra procesului com-

[45] Ibidem, p. 21
[46] Ibidem, p. 28

plicat de formare a societății și a dezvoltării dispozitivelor sale interne"[47].

În 1367, „un anume Stefan Wegrzyn" din Rybotycze", numit, într-o diplomă din 1359, „Szczepan **Wołoszyn** Rybotycki", deci **Ştefan Valahul**, a primit întăritură pe „mai multe orașe de pe râul Wiar, în regiunea muntoasă Podkarpacie, care se întinde spre sud de cetatea Przemyśł" pentru „slujbă credincioasă", însemnând şi prezenţa la oaste, ca suliţaş călare, însoţit și de „patru arcași, în timpul fiecărei campanii militare", regulă pe care o vom întâlni, mai târziu, şi la Alexandru cel Bun. „Trebuie menționat că vlahii erau aproape complet necunoscuți în Polonia, la acea vreme… dar avem o sursă care ne permite să ajungem mai departe, în trecutul lui Ștefan, și chiar să stabilim cuibul familiei sale de dincolo de Carpați. Iată, istoria lui Długosz, în „Bijuterii", când descrie stema (herbul) lui Sas, notează că prima locaţie poloneză a acestui semn a fost folosit în Rybotycze. Prin urmare, concluzia simplă este că Ștefan, în calitate de prim moștenitor și, în același timp, purtător de arme, ar fi trebuit să fie într-o relație mai strânsă cu Dragoşizii din Maramureş"[48]. Analizând, apoi, diplomele maramureşene şi observând că, dintre cei patru moştenitori ai lui Sas, din 1355, adică Balc, Drag, Dragomir şi Ştefan, mai sunt menţionaţi, în 1373, doar Balc, Dragomir şi Ioan, nu şi Dragomir, care murise la asediul Vidinului, şi nici Ştefan, aparent inexplicabil, pentru că nu se întorsese încă din confruntările ar-

[47] Ibidem, p. 31
[48] Ibidem, p. 32

mate pentru provinciile din sudul Poloniei, unde, de altfel, a şi rămas, împământenind şi în Polonia herbul lui Sas. Neamul se numea, pe la 1443, Rybotic, iar mai târziu, după mutarea într-o altă reşedinţă, Brześciański.

„Un grup de alte familii ale stemei Sas, din Rutenia galiţiană”, cu sate înşirare pe axa Przemyśł-Jarosław, cuprinde ramurile de descendenţi maramureşeni, numite Chłopiccy, prezenta în diplome regale, începând cu anul 1427, dar „cei mai importanți reprezentanți ai stemei Sas din ținutul Sanok au fost familia Tarnawski”, mari proprietari de moşii”, familie atestată în anul 1383, când regina Maria întăreşte satul Kuntzendorf din Sanok, „unui anume Józef **Olah**, fiul lui Piotr, fratelui său Maciej și fiicei Mussata”[49]. Părintele lor, Wołoch Piotr, este confirmat de documente, în sudul Poloniei, între anii 1350-1360. Numele Tarnawski avea să fie luat de „Mikołaj, fiul lui Józef”, din anul 1402, când cumpără mai multe sate, inclusiv Tarnawa.

Şirul urmaşilor polonezi ai lui Ştefan, fiul lui Sas, fratele maghiarizaţilor Balc, Drag, Dragomir şi Ioan, e lung, dens şi argumentat cu puzderie de „diplome”, adică de echivalente ale uricelor moldoveneşti. Există, însă, pe lângă numele mari, şi numele mărunte ale neamurilor lor, pe care istoria nu le mai menţionează şi care nu păstrează stema (herbul) strămoşesc decât în ornamentaţiile crucilor de piatră mormântale. Iar din acest punct de vedere, mă interesează, în primul rând, cei din Podlesie (Podlasie),

[49] Ibidem, p. 43

care păstrau, din blazonul neamului lor, sabia vikingă, sabia pe care aveam să o regăsesc şi pe crucea de piatră a stră-străbunicului meu, Nicolai Gâză din Plopenii Sucevei.

„La începutul secolului al XV-lea, exista, confirmat încă din 1360, un mic târguşor, la nord-vest de Sanok, între Kostarowce și Jurowce, care este numit, în documente, Podlesche, Polesche sau Podlansze, iar mai târziu Podlesie sau Podłężе. După ceva timp, numele său s-a schimbat în Popiele și, cu acest nume, a devenit, în curând, parte a aşezării Jurowce, din apropiere, cu statut de cătun. Așezarea era în proprietatea familiei Sas-Popiel… Prezența familiei Popiel, în Sanok a avut loc în anii 1424-1431. Mai întâi, îl vedem pe Ivan, chemat la judecată de mai multe ori, apoi, în 1427, când o mulțime de moștenitori apar în faţa instanţelor, cu ocazia vânzării moşiei Podlesie lui Pełka din Jurowice. Actul preliminar al contractului a fost semnat de trei frați, însoțiți de fiii lor, și anume: Chodor, cu Truchan și Łucz, Fil, cu Hiryn (Hryń), Truchan, Michał și Ivan și, în final, Jakub, cu Dymitr, Tysz și Michał – un total de 12 persoane”, neamuri rămase ale nimănui, care s-au împrăştiat în cele patru zări, în căutarea de oportunităţi de supravieţuire, „tendința generală de migrație, în acele vremuri, fiind constant spre est”[50].

Un capitol special al cărţii istoricului polonez Ludwig Wyrostek, se ocupă de rolul istoric al urmaşilor lui Sas, fiul lui Dragoş, în constituirea aşe-

[50] Ibdem, p. 48

zărilor valahe, în secolele XIV-XVI[51], capitol care se ocupă de „apariţiia în masă a urmaşilor lui Sas în Rutenia galiţiană”, pe baza cercetării numeroaselor „derivări genealogice și pe rezultatele cercetărilor heraldice, care conturează cursul așezării urmaşilor maramureşeanului Sas chiar din momentul în care aceștia au apărut pe versantul nordic al Carpaților”.

„La începutul secolului al XIV-lea, în zona cuprinsă între Dunărea inferioară și Valea Maramureşului, s-au stabilit grupuri semnificative ale populației valahe. Trăiau în condiții inegale, deoarece fracțiunea de sud era supusă diverselor sarcini militare și administrative, în timp ce Maramureșul și județele adiacente se bucurau de mari libertăți de așezare, cel puțin în ceea ce privește drepturile și obligațiile cavalerești. De asemenea, se știe că extinderea elementului activ valah nu s-a limitat la ocuparea unei zone montane atât de întinse; izvoarele maghiare menţionează apariţia păstorilor nomazi în judeţele subcarpatice din ce în ce mai la vest, precum Ung (1337), Abaujvar (1330), Szarysz (1359). Pe baza ordinii acestor mențiuni, se poate înțelege de la sine că primele grupuri valahe au venit la Spiš pe la mijlocul secolului al XIV-lea și de acolo, în regiunea Podhale, din apropiere, și în Beskizii de Vest.

Un număr mic de nou-veniți s-au aciuat, pentru o lungă perioadă de timp, într-o fâșie vastă de graniță montană, dens împădurită. Abia la începutul

---

[51] Ibidem, pp. 130 şi următoarele

secolului următor, sursele poloneze îi dezvăluie ca niște ciobani rătăcitori sau chiar drept coloniști[52].

Ținuturile de graniță sudice ale Poloniei Mici (Małopolski) au primit grupuri din ce în ce mai mari din această populație. Motivul principal al acestui aflux a fost represiunea orașelor și nobililor din Spiš (Spisz) împotriva păstorilor, care soseau cu turmele lor. Rezultatul migrațiilor îndelungate și destul de numeroase ale valahilor a fost crearea unui grup etnic, în secolele XV și XVI, care a fost numit, mai târziu „Sub Munte", în Rutenia, și a ajuns până până în defileul Dunajecului, din Munții Pieniny. Insule mai mici de acest tip s-au păstrat și în zonele muntoase din Spisz, ajungând chiar la granițele Podhale… sunt urme şi de aici, încolo, dar numai topografice, lingvistice și antropologice, până la Orava, munţii Beskizii și Carpații Silezio-Moravi.

Aşezarea vlahilor în zonele menţionate ţine de ordinea expansiunii economice normale; acoloniștii sunt, de obicei, guvernați de legea valahă (*prawem wołoskiem*), care reglementează obligațiile comunității față de proprietarii pământului, dar există și cazuri de folosire a formei germano-valahe (*niemiecko-wołoskiej*) fără delimitări clare într-o direcţie sau alta. Merită subliniat faptul că au avut o mare libertate de strămutare în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, când, în alte părți ale Poloniei, acest drept a fost puternic îngrădit, și, în sfârșit, al doilea feno-

---

[52] Długosz, *Opera omnia*, ed. Przeździecki, t. I, str. 320. Długopolski, *Przywileje sołtysów podhalańskich*, Rocznik podhalański 1914, str. 7.

men este acela că în cele mai proeminente centre de așezare, precum Podhale și Zywiecczyzna, chiar la sfârşitul migraţiilor, au fost reînviate vechile forme de organizare valahă – centre voievodale? (urzędy wojewodów?) – bineînțeles modificate în mod corespunzător și adaptate nevoilor locale. Aceasta este schița generală a aşezărilor valahe din sudul Poloniei Mici (Małopolski) și din zonele învecinate.

Principala fortăreață a așezării valahilor de pe această parte a Carpaților a fost Rutenia Galițiană. Aici găsim cele mai numeroase și mai vechi urme ale șederii acestei populații, care ține nu doar de apropierea graniței, de condițiile economice sau chiar culturale și religioase, ci mai ales de problema apărării pământurilor rusești împotriva invaziilor din Est… În aceeași perioadă de timp, a existat, pe Aluta și Dunărea de jos, adică la poarta de intrare în Ungaria, „terrae kenezatus” (pământul cnezatelor, de unde şi forma „chinezilor”, folosită în Banat – n. n.) complet analogă, ocupată de valahi, cu atribuţii clare de „ad defensionem terrae... ab extraneis” (apărarea ţării, la fruntarii). Se vede, așadar, că apărarea ambelor teritorii a căzut în întregime populației valahe; există, într-adevăr, o diferență lingvistică în desemnarea grupului defensiv nordic față de cel sudic (Balachi-Olati), dar acest lucru trebuie pus pe seama proprietăților lingvistice ale popoarelor balcanice și slave de est, cu care valahii (Wołosi) au intrat în contact.

Participarea activă a bołokhovenilor (Bołochowców) din Galiția la luptele împotriva prinţului

Daniel, a provocat acțiunea de răzbunare a domnitorului, care a dus la dispersarea trupelor nestăpânite ale prințului. Prințul a relocat grupurile rebele, în apropierea propriei capitale, în Zydaczowskie. În această zonă, găsim așezarea Bołochów, râul cu același nume, puțin mai departe, în Samborskoye, așezarea Bołochowce și, pe râul Sukiel, Bolechów, cel mai probabil numit anterior și Bołochów!...

Sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului următor nu oferă aproape nici o informație despre prezența vlahilor în Rusia. Abia pe vremea lui Bolesław-Jerzy Trojdenowicz întâlnim, la curtea sa, doi demnitari, un anume Aleksander Moldaowicz și Borys Krakula, pecetea fiind reprezentată de o pasăre[53]. Alexandru era, fără îndoială, din Moldova. **Aceasta este prima sursă, care menţionează aşezarea valahă de acolo** (din **Moldova** – n. n.). În această perioadă, din Transcarpatia au ajuns, fără îndoială, anumite grupuri de păstori și s-au stabilit în raioanele Pokutia și Stryj-Sambor…

Istoria politică a stabilit deja faptul incontestabil al intervenției armate a regelui Cazimir cel Mare în Rutenia, imediat după moartea subită a prințului Bolesław – Jerzy Trojdenowicz. Trupele poloneze au capturat Lvovul, într-un marș rapid, în 1340, au răpit populația latină de acolo și apoi s-au retras, după ce se pare că au luat şi pradă abundentă. Rezultatul

---

[53] Barwiński Bogdan, *Pieczęcie bojarów halicko-włodzimierskich z pierwszej połowy XIV*, w. Miesięcznik herald. 1909, str. 116-119.

acestei expediții sau al următoarei urma să fie ocuparea ținutului Sanok, între anii 1340-1345, până cel târziu în 1349, după scrie clar în diploma regelui Cazimir.

Sanok este primul pământ rusesc unde se desfășoară lucrări de colonizare pe scară largă… Diplomele acordate vlahilor sunt cunoscute doar din perioada domniei lui Władysław Opolczyk; aceastea includ întărirea câmpului Hodle, din nord, lui **Ladomir Wołoch**, în 1377, achiziționarea Bliznei de către Laczek, confirmarea posesiunii Kunzendorf lui **Józef Wołoch**, în 1383, și, în final, o mențiune despre **voievodul valah Nayn**, în 1386"[54] (adică Nan), care „locuia la Niebieszczany"[55].

În general, până în anul 1423, dovezile despre prezenţa valahilor în sudul Poloniei sunt evazive şi neconcludente, cu excepţia cărţilor de judecată de la Sanok, care localizează valahă pe un anumit teritoriu, „începând aproape de izvoarele Osława și terminându-se undeva, dincolo de Dynów… În perioada 1423-1450, putem observa prezența coloniștilor valahi în cincizeci și ceva de orașe, dar este ușor de concluzionat că aceștia erau oameni destul de în-

[54] *Scriptores rer.* pol. t. XII, str. 380; *Kadlec cytuje mylnie*, t. VII, zob. Valaši str. 292, przyp. 3, opierając się zapewne na Nistorze, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, Archiv für oesterreichische Geschichte, Bd. 101 str. 22, gdzie widać to samo przeoczenie. Oryginał dokumentu znajduje się w Bibl. U. J.

[55] Wyrostek, Ludwig, *Ród Dragów-Sasów / Na Węgrzech i Rusi Halickiej* (Casa Sas, fiul lui Dragoș, în Ungaria și în Haliciul Ruteniei), Kraków 1932, p. 134

stăriți”[56], cele mai renumite familii, care purtau „emblema lui Sas” fiind neamurile Tarnawscy, Mrochowski și Popiel, alte neamuri vânzându-şi moşiile şi dispărând din istorie. Numele lor sunt deja polonizate, prin preluarea numele aşezărilor în care îşi aveau pământurile. Printre numele importante, trebuie menţionate cel al lui Kiryłło Wołoszyn din Przemyśł, menţionat în 1353, şi cel al liderului valahilor proveniţi din Transcarpatia, Stefan Sasowicz, fiul lui Sas, menţionat încă din anul 1367 şi care avea proprietăţi în Rybotycze. Stema lui Stefan, datorită poziţiei lui de comandant militar al valahilor, „a fost şi pe fanionul de război al întregii unități, fiind considerată stema tuturor viitorilor nobili valahi”[57].

Cele mai multe dintre neamurile mai sărace ale acestor valahi au trecut, de-a lungul vremurilor, în părţile nordice ale Moldovei, unde, unii dintre descendenţii neamului Popiel din Podlesie aveau să se facă destul de cunoscuţi, inclusiv sub numele lor polonez, care amintea, ca desendenţă, de acel Ştefan, fiu din a doua căsătorie a lui Sas voievod şi frate vitreg al lui Balc, Dar, Dragomir şi Ioan. Înclin să cred, datorită simbolurilor crucii de piatră de pe mormântul lui Nicolai Gâză din Plopenii Sucevei, că din acest neam s-au desprins călăraşii de Coţmani, viitori răzeşi din Boian şi Revacăuţi, ai căror urmaşi aveau să migreze, mai târziu, la Vicov şi la Plopeni. Nu că ar conta, dar cred că e de datoria fiecăruia dintre noi să scrutăm şi printre limpezimile istoriei spre calea străbunilor şi a strămoşilor.

---

[56] Ibidem

[57] Ibidem, p. 138

Problema satelor poloneze cu rădăcini valahe a fost tratată, încă din 1848, atunci când contesa Aleksandra Stadnicki, publica, în primul tom al Bibliotecii Ossoliński, studiul „Despre aşa-zisele sate valahe din nordul Carpaţilor”[58], pornind de la conscripţiile din anii 1552-1629, redactate în latină, şi care „consacră o secţiune separată tuturor satelor valahe (wołoskim) şi impun un impozit separat coloniştilor lor („Item valachi agros colentes, vel in agris, quae dworzyszyszcsa dicuntur, sedentes per duos grossos solven” – „De asemenea, valahii care cultivă câmpurile, stând pe câmp, care se numesc zvorişteni, plătesc cu doi groşi”), în 1552”[59]. Ulterior, dările pe câmp cresc la 15 groşi, cele pe oi, la 20 groşi, tot atât plătind pentru vite. Dările către seniorul locurilor le plăteau valahii de două ori pe an, de Crăciun şi de Paşti, drept „colindă” („Qui quidem incolae villae ejusdem ad scultetum cum strenna, alias z Koliathka bis in anno ire tenebuntur: semel pro festo Nativitatis Domini cum gallis et tortis, secundo pro festo Paschae, cum ovis et tortis” – „Într-adevăr, locuitorii aceluiaşi sat vor fi obligaţi să meargă la bucătăria seniorului, cu „colinda”, de două ori pe an: o dată, pentru sărbătoarea Naşterii Domnului, cu cocoşi şi capre, a doua oară, pentru sărbătoarea Paştelui, cu ouă şi capre”[60]). Iar dările acestea, care

[58] Stadnicki, Aleksandra, contesa, *O wsiach tak zvanych Wołoskich na pólnocym Karpat* (Despre aşa-zisele sate valahe din nordul Carpaţilor), în *Biblioteka Ossolińskich,* Tom I, Lwow 1848

[59] Ibidem, p. 3

[60] Ibidem, p. 143

tot sporeau în rândurile populaţiei valahe, explică, de fapt, de ce mulţi valahi sărăciţi şi mai ales zvorişteni, „migrează spre răsărit”, adică spre nordul Moldovei, istoria noastră consemnând, uneori, şi schimburi de fugari din ambele ţări.

Włościanie ze śniatyńskiego.
Wedle fotografji Alfr. Silkiewicza w Tarnopolu.

Naraţiunea istorică din paginile acestei broşuri se vrea doar o atenţionare asupra surselor care conturează calea străbunilor, care cale continuă calea strămoşilor, surse care sunt mult mai multe şi mai diverse decât cele deja consacrate. Doar atât şi nimic mai mult.

Cele mai multe dintre neamurile mai sărace ale acestor valahi au trecut, de-a lungul vremurilor, din sudul Poloniei, în părţile nordice ale Moldovei.

Nu că ar conta, dar cred că e de datoria fiecăruia dintre noi să scrutăm şi printre limpezimile istoriei spre calea străbunilor şi a strămoşilor.